

Vodoopskrba u Šibeniku u ranome novom vijeku i popis šibenskih cisterni iz 1808. godine

Karla Papeš

Odjel za istraživanje i interpretaciju baštine,
Tvrđava kulture Šibenik
Vladimira Nazora 1
HR - 22000 Šibenik
karla.papes@tvrđjava-kulture.hr

Pregledni rad

Primljeno: 14. 7. 2025.

Prihvaćeno: 21. 8. 2025.

UDK: 628.132(497.581.2Šibenik)“14/18“

DOI: 10.58565/vda.6.1.14

Sažetak

Na temelju popisa cisterni iz 1808. godine propituje se višeslojnost problema dotadašnje vodoopskrbe u Šibeniku, ali i pravo pristupa vodi i dostupnost gradskih prostora. Šibenski su knezovi i kapetani izvještavali mletački Senat o nedostatku pitke vode tražeći dugoročnije rješenje, no tek su se s dolaskom francuske vlasti početkom 19. stoljeća počeli rješavati mnogi infrastrukturni problemi u Dalmaciji kada se obnova cisterni uvrštava u planove modernizacije.

Glavne riječi: Šibenik, cisterne, Ignacije Kučić, francuska vlast u Dalmaciji, Ilirske provincije, benediktinci, tvrđava sv. Mihovila, tvrđava sv. Ivana

Uvod

Šibenik se stoljećima suočavao s kroničnim nedostatkom pitke vode, više od drugih većih gradova na istočnome Jadranu.* Problem vodoopskrbe bio je osobito izražen u ljetnim mjesecima kada se voda dopremala i prodavala na javnim mjestima.¹ Sto-

* Popis cisterni izdvojen je i analiziran pri istraživanju koje je dio projekta financiranoga sredstvima programa Europske unije za istraživanje i razvoj Obzor 2020 (GA n. 865863 ERC-AdriArchCult) – The list of cisterns has been extracted and analysed during research that is part of a project that has received funding from the European Union's Horizon 2020 Research and Innovation Programme (GA n. 865863 ERC-AdriArchCult). Arhivska dokumentacija o tvrđavama, vojsci u benediktinskim samostanima i Stošićev rukopis prikupljeni su i istraženi za potrebe Odjela za istraživanje i interpretaciju baštine Tvrđave kulture Šibenik 2025. godine. Na pomoći, savjetima i ustupljenome materijalu zahvaljujem kolegama Josipu Paviću i Andriji Nakiću iz Tvrđave kulture Šibenik, red. prof. dr. sc. Jasenki Gudelj sa Sveučilišta Ca' Foscari u Veneciji, mr. sc. Nataši Mučalo iz Državnoga arhiva u Šibeniku, Emilu Podrugu, Toniju Brajkoviću i Jeleni Jović iz Muzeja grada Šibenika, dr. sc. Marku Sinobadu iz Konzervatorskoga odjela u Šibeniku (Ministarstvo kulture i medija RH), Tomislavu Zojčeskom iz Ruina d. o. o. i Tončiki Cukrov.

1 Muzej grada Šibenika, Krsto Stošić. Povijest Šibenika. Autograf I/7. 344-620/2-4-2069. 1-6: „Dobava pitke vode bio je od najtežih problema, koji je mučio vjekovima Šibenčane. Točno je kazao Palladius: ‘Šibenčani imaju njiva, vinograda i bujnih maslina, imaju svega što im je od potrebe osim što oskudijevaju pitkom vodom.’“ Paladije Fusko, *Opis obale Ilirika*. (Zagreb: Latina et Graeca, 1990.). Paladije Fusko (Palladio Fosco Negri) boravio je 1470-ih i 1480-ih u Šibeniku

ga su ključni gradski spremnici vode bile cisterne. U njih se slijevala voda, to jest skupljala kišnica s otvora koji se nalazio na vrhu. Riječ je o izgrađenim, a ne ukopan, spremnicima kvadratnoga tlocrta koji su imali bačvaste svodove uglavnom načinjene od sedre.² Unatoč brojnim pokušajima mletačke vlasti (do 1797. godine) sustavna se poboljšanja vodoopskrbe, ali i općega zdravlja, razvijaju tijekom francuske uprave (1806. – 1813.) u Dalmaciji.³ I gradnja cisterni postaje dio planova modernizacije.⁴ U Državnome arhivu u Šibeniku čuva se popis cisterni i njihovih

---

kao učitelj gramatike, retorike, latinskoga i grčkoga jezika. Vidi više u: Jadranka Neralić, „Povijesni izvori za antičku epigrafiju u Dalmaciji“, *Grada i prilozima za povijest Dalmacije* 24 (2012), 295-332.

- 2 Površinske su se vode skupljale u cisternama, dok su se bunari, odnosno zdenci, kopali do vodonosnih slojeva. *Bunar* (etimološki turski *pinar* značenja 'izvor') ili *zdenac* jest vertikalna građevina za skupljanje i zahvaćanje podzemne vode. Mogu biti kopani, bušeni ili izbijeni. Vidi više u: Ivana Marinović, „Bunari i cisterne na srednjovjekovnim arheološkim nalazištima u sjevernoj Hrvatskoj“ (diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, 2019.), 8-12. Cisterna jest građevina za skupljanje oborinskih voda koje se cijevima ulijevaju u spremnik ukopan u tlo. Ovakav način vodoopskrbe bio je nužan kada se ni dubokim kopanjem nije moglo dosegnuti vodonosne slojeve ili kada je stijena bila previše porozna. Cisterne su uglavnom nadsvođene, građene od kamena ili opeke i obložene vodonepropusnom žbukom. *Tankzisterne* ili spremničke cisterne iznutra su ožbukane hidrauličkim mortom, a izvana zabrtvljene nabijanim ilovačastim tлом. U njima se voda u pravilu mogla očuvati hladnom i svježom, no često je bila onečišćena. *Filterzisterne* ili cisterne s filtrom građene su kako bi se pokušao riješiti problem onečišćenja vode. Voda se procjeđivala kroz jamu ispunjenu pijeskom, a zidovi i dno premazivani su debelim slojem gline kako bi bili vodonepropusni. Više u: Larry Mays, Georgios Antoniou, Andreas N. Angelakis, „History of Water Cisterns: Legacies and Lessons“, *Water* 5 (2013), 1916-1940.; Harald Rhomberg, „Die Wasserversorgung auf Burgen“, u: *Tätigkeitsbericht des Burgen Ausschusses des Vorarlberger Landesmuseumsvereins*, 45, 2001.
- 3 Kampoformijski mir 1797. godine između Napoleona Bonaparte i predstavnika Habsburga jasno je ukazao na to da će Jadran predstavljati ključan geopolitički prostor širenja francuske vlasti u Europi. Habsburzi su dobili nekadašnje mletačke teritorije na istočnome Jadranu: Istru, Dalmaciju i Boku, no to je strateško „prepuštanje“ bilo kratkotrajno tranzicijsko rješenje francuske vlasti koja je namjeravala zagospodariti Mediteranom. Uskoro je Požunskim mirom 26. prosinca 1805., nakon austrijskoga poraza kod Ulma i Austerlitz, istočni Jadran potpao pod francusku vlast Kraljevine Italije (*Regno d'Italia*, u personalnoj uniji s Prvim Francuskim Carstvom od Napoleonove krunidbe u prosincu 1804.). Daljnji su sukobi doveli do mira u Schönbrunnu 14. listopada 1809. čime se potvrdio austrijski gubitak cijeloga istočnog Jadrana s Istrom, Slovenijom i Hrvatskom južno od Save i Vojnom krajinom – stvorene su Ilirske provincije. Služile su kao tampon-zona, odnosno nastavak Vojne krajine i izolacija Habsburga od Jadranskoga mora. Više u: Frano Baras, *Les Français en Dalmatie (1806 – 1814)*. (Split: Alliance française de Split, 2002.), 21, 23, 25; Adnan Prekić, „Politics of the French Empire in the east Adriatic coast (1809-1814)“, *Balkanica Posnaniensia* 21 (2024), 107, 110.
- 4 Mogu se izdvojiti dva smjera ulaganja u Dalmaciji: prvo, unapređenje kvalitete života stanovništva razvojem privrede; drugo, unapređenje prometa te oblikovanje teritorija za ratne operacije. U obama je slučajevima bio potreban značajan broj ljudstva i resursa, prvenstveno za rušenje zastarjelih fortifikacija i gradnju novih. Više u: Stanko Piplović, „Graditeljstvo u Dalmaciji za francuske uprave“, *Adrias* 18 (2012), 100; Baras, *Les Français*, 24. Među planovima modernizacije bilo je i uređenje cisterni i isušivanje močvara. Marko Trogrlić, Josip Vrandečić, „Dalmacija

dimenzija na gradskome području iz 1808. godine.⁵ Autor izvještaja jest majstor zidar Ignacije Kučić.⁶ On je izmjerio dimenzije „zdenaca i cisterni“ (*li pozzi e cisterne in questa Città, e forte*) prema nalogu načelnika te procijenio volumen vode koji mogu zapreмати. Tekst datiran 9. svibnja 1808. nastao je tijekom francuske uprave u Dalmaciji, a pisan je talijanskim jezikom.⁷ Riječ je o izvoru koji dokumentira arhitektonsko-hidrotehničko istraživanje izvedeno u Šibeniku i svjedoči o važnosti nadzora i održavanja cisterni.

Popis obuhvaća podatke o ukupno deset lokacija i njihovih dimenzija. Takvi su podaci morali biti važni za vodoopskrbu i stanovništva i vojnih posada tvrđava, osobito u uvjetima opsada i čestih suša. Mjerenja su uključivala dubinu cisterni izraženu u mletačkim stopama, površinske dimenzije, odnosno duljinu i širinu, procjenu kapaciteta spremnika koji je izražen u mletačkim barilima i zbroj svih procijenjenih količina vode.⁸ O problemima vodoopskrbe pisao je Krsto Stošić

---

za francuske uprave (1806.–1813.) Problemi i interpretacije“, u: *Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa Dalmacija za francuske uprave (1806.–1813.)*, ur. Marko Trogrlić i Josip Vrandečić (Split: Književni krug Split – Odsjek za povijest filozofskoga fakulteta u Splitu, 2011.), 10. Hidrograf Charles-François Beautemps-Beaupré dobio je zadatak hidrografski, oceanografski i geografski istražiti istočnojadransku obalu. Napoleon mu je naložio i da je vojnopomorski vrednuje. Nekoliko je stranica posvetio Šibeniku, njegovoj luci, Šibenskom zaljevu i Kanalu sv. Ante. Istaknuo je da Šibenik zbog nepostojanja izvorske vode i malo zdenaca jedva pokriva potrebe stanovnika tijekom većih suša, stoga nije dostigao viši stupanj blagostanja, neovisno o izvrsnome geografskome položaju i luci. Više u: Josip Faričić, „Kartografske aktivnosti u Dalmaciji tijekom francuske uprave, 1809.–1813.“, u: *Hrvati i Ilirske pokrajine (1809. – 1813.)*, ur. Franjo Šanjek i Claude Grbeša (Zagreb: HAZU, 2010.), 358; Mithad Kozličić, „Francuski doprinos novom vojnostrateškom vrednovanju jadranskog prostora“, u: *Hrvati i Ilirske pokrajine (1809. – 1813.)*, ur. Franjo Šanjek i Claude Grbeša (Zagreb: HAZU, 2010.), 100, 110–112.

- 5 HR-DAŠI-197 Misc. 1400–1900, Kutija III, 27 Popis bunara i gustirni u Šibeniku 1808., I. 2, tal., 26–III. Krsto Stošić spominje dokument u svojem rukopisu (bilješka 1) koji se čuva u Muzeju grada Šibenika. Grga Novak u potpoglavlju o mletačkoj vlasti u Šibeniku donosi podatke o cisternama i navodi mjere koje su jednake Kučićevima, više u: Grga Novak, „Šibenik u razdoblju mletačke vladavine (1412–1797)“, u: *Šibenik spomen zbornik o 900. obljetnici*, ur. Slavo Grubišić (Šibenik: Muzej grada Šibenika, 1976.), 171, 189–191. Stošićevu rukopisnu bilješku i Kučićeve mjere citira Danko Zelić u svojem doktorskom radu, više u: Danko Zelić, „Postanak i urbani razvoj Šibenika u srednjem vijeku“ (doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 1999.), 124, bilješka 189.
- 6 U izvorniku Ignazio Cucich, dok Stošić donosi kroatiziranu inačicu Ignacij Kučić. U ostatku ovoga rada navodi se kao Ignacije Kučić.
- 7 Brojna se građa o francuskoj upravi u Dalmaciji nalazi u Državnome arhivu u Zadru: HR-DAZD-56 Privremena francuska vlada, HR-DAZD-55 Vojni i civilni zapovjednik Dalmacije Molitor i fondovima Kraljevske poddelegacije Vlade od 1807. godine.
- 8 Jedna mletačka stopa jednaka je 0,347737 metara. Jedan mletački baril jednak je 64,387 litara. Usporedi: Bruno Ungarov, „Stare mjere u Dalmaciji“, *Geodetski list* 28/10–12 (1951): 226–232; Marija Zaninović-Rumora, „Stare mjere za tekućine“, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 39 (1997), 183–192; Marija Zaninović-Rumora, „Hvarske komunalne mjere za dužinu i površinu kroz stoljeća“, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 50 (2008):

NAZIV/NOME	dimenzije u venecijanskim stopama (0,347737 m)			dimenzije u venecijanskome barilu (64,387 l)	
	DUBINA / PROFONDITÁ	DULJINA / LUNGEZA	ŠIRINA / LARGEZA	PROCIJENA KOLIČINE VODE PO STOPI DUBINE	UKUPNO
Četiri bunara/ <i>Quattro Pozzi</i>	24 (8,35 m)	52 (18,08 m)	46 (16 m)	1200 (77264,4 l)	28800 (1854345,6 l)
<i>Cisterna na Trgu / Cisterna in Piazza</i>	34 (11,82 m)	60 (20,86 m)	40 (13,91 m)	800 (51509,6 l)	27200 (1751326,4 l)
<i>Cisterna in Palazzo / Cisterna u Palači</i>	11 (3,83 m)	17,5 (6,09 m)	12,5 (4,35 m)	80 (5151 l)	880 (56660,6 l)
<i>Cisterna in S. Salvatore / Cisterna kod Sv. Spasa</i>	13,5 (4,69 m)	28 (9,74 m)	14,5 (5,04 m)	200 (12877,4 l)	3510 (225998,4 l)
<i>Cisterna in S. Caterina / Cisterna kod Sv. Katarine</i>	11 (3,83 m)	16,5 (5,74 m)	16 (5,56 m)	95 (6116,8 l)	1045 (67284,4 l)
<i>Cisterna in S. Domenico / Cisterna kod Sv. Dominika</i>	8 (2,78 m)	30 (10,43 m)	14 (4,87 m)	150 (9658,1 l)	1200 (77264,4 l)
<i>Cisterna u Kaštelu Sv. Ane / Cisterna in Castel S. Anna</i>	<i>u jednoj kuli/in un Turion</i> 25 (8,69 m)	10 (3,48 m)	12 (4,17 m)	80 (5151 l)	2000 (128774 l)
	<i>blizu crkve/vicino la Chiesa</i> 14 (4,87 m)	22,5 (7,82 m)	17 (5,91 m)	240 (15452,9 l)	3500 (225354,5 l)
	<i>uz drugu kulu/appresso un secondo Turion</i> 14 (4,87 m)	20 (6,95 m)	18 (6,26 m)	255 (16418,7 l)	3550 (228573,9 l)
<i>Cisterna u Tvrđavi Sv. Ivana / Cisterna/a in Forte S. Giovanni</i>	12,5 (4,35 m)	36 (12,52 m)	48 (16,69 m)	600 (38632,2 l)	7500 (482902,5 l)
					79185 (5098484,6 l)

Slika 1. Tablični prikaz popisa iz 1808. godine majstora zidara Ignacija Kučića. Dimenzije su nakon preračunavanja zaokružene na drugu decimalu u metrima i prvu decimalu u litrama (izradila: Karla Papeš).

u poglavlju „Vode/a, zdenci i vodovod“ rukopisa *Povijest Šibenika* te navodi i Kučićevo mjerjenje.

Kučićev popis zapravo donosi podatke o cisternama u gradu kojima je tadašnja francuska vlast imala neograničen pristup (prilog 1).⁹ Četiri bunara i cisterna ispred Gradske lože godinama su bile jedine javno dostupne građanima što više-struko potvrđuju i pisani izvori. S druge strane, Kneževa palača bila je središnja građevina vlasti u Šibeniku te pristup njezinoj cisterni nije bio moguć široj javnosti. Tri cisterne na tvrđavi sv. Mihovila i jedna cisterna na tvrđavi sv. Ivana kao sastavni dio obrambenih gradskih struktura bile su dostupne vlasti i vojsci. Osim spomenutih lokacija na Kučićevu su popisu spomenute i tri cisterne unutar samostanskih kompleksa.¹⁰ Kako je grad oskudijevao pitkom vodom, njezino prikupljanje i do-

105; Marija Zaninović-Rumora, „Mjere u Dalmaciji u vrijeme francuske uprave“, u: *Hrvati i Ilirske pokrajine (1809. – 1813.)*, ur. Franjo Šanjek i Claude Grbeša (Zagreb: HAZU, 2010.), 499-508.

9 O odnosu civilnih i vojnih prostora na istočnome Jadranu tijekom mletačke vlasti više u: Cristiano Guarneri, Karla Papeš, „Military And Civic Architecture in the Public Urban Space“, u: *Public Architecture of the Early Modern Eastern Adriatic*, ur. Petar Strunje i Jasenka Gudelj (Venecija, Brepols), u postupku objave.

10 Citirajući Kučića, Stošić navodi: „U maju 1808. zidar Ignacij Kučić izračunao je u službene svrhe,

Slika 2. Karta s prikazom lokacija cisterni koje su se nalazile na Kučićevu popisu 1808. godine (izradila: Karla Papeš).

stupnost predstavljali su dugoročne probleme do izgradnje prvoga gradskog voda 1879. godine.¹¹ Istraživanje uloge cisterni u prostornome planiranju Šibenika temelji se na popisu nastalome tijekom francuske vlasti 1808. godine kako bi se ispitalo dotadašnje pravo pristupa vodi i dostupnost gradskih prostora – trgova,

---

koliko mogu sadržati vode neke javne cisterne te one u tvrđavama i samostanima (...) Tada je bilo u Šibeniku s predgrađima ukupno 145 zdenaca što privatnih što javnih.“ Nije poznato odakle Stošiću naveden broj vodospremnika. Za zdenac u dvorištu Biskupske palače bilježi: „Majstor Rado Radostić ‘a cisternis’ obvezao se 26. 7. 1477. da će ga učiniti za 175 libara i jamči za nj 40 godina osim da bude potres, udarac groma ili lumbarde ili ga tko rudama poruši.“ Spominje i krunu zdenca na Dobriću; Samostan sv. Frane koji ima novi veliki zdenac, a stari je porušen 1432.; Samostan sv. Lovre s ukupno tri zdenca; Samostan sv. Lucije navodno s dvjema krunama zdenca; Novu crkvu s jednom krunom zdenca s monogramom Blažene Djevice Marije; crkvu sv. Ivana koja je imala dvorište sa zdencem na čijoj je kruni bio reljef janjeta i upisana godina 1725.; crkva Sv. Duha sa zdencem u kompleksu bratimske kuće uza stepenice iz 1630-ih; crkva Sv. Križa u Docu koja ima veliki zdenac bez ikakvih elemenata na kruni. Stošić, *Povijest Šibenika*, 1-6.

11 Ivo Šprljan, „Industrijski objekti u Šibeniku“, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 37/38 (2013/2014), 103.

privatnih palača, samostana i tvrđava – tijekom mletačke vlasti.¹² Rad se zasniva na višeslojnoj analizi sadržaja, strukture i konteksta popisa cisterni pri čemu se primjenjuju deskriptivna i komparativna metoda.¹³ Nedavni su rezultati arheoloških istraživanja tvrđave sv. Mihovila u komparaciji s arhivskim izvorom iz 1808. godine potvrdili njegovu vjerodostojnost.

Javne cisterne i problem nestašice vode

U prosincu 1385. godine Veliko je vijeće Šibenika odlučilo isplatiti polovinu troškova svakome tko bi izgradio zdenac, odnosno bunar.¹⁴ Znatno se više podataka o vodoopskrbi u gradu može pratiti u pisanim tragovima od prve polovine 15. stoljeća. Riječ je o velikim projektima mletačke vlasti u razvoju gradskih fortifikacija i vodoopskrbe, koji su započeli dvadesetak godina nakon njihova ponovnoga dolaska na vlast u Šibeniku 1412. godine. Projekti vodoopskrbe ovakvih razmjera uslijedili su tek smjenom vlasti u 19. stoljeću, izuzmu li se prijeko potrebni popravci i gradnja tvrđave sv. Ivana.

Tako se *Cisterna in Piazza* s Kućićeva popisa odnosi na cisternu na današnjemu Trgu Republike Hrvatske, između katedrale sv. Jakova i Gradske lože. Njezin je prvi spomen, kao i cisterne kod crkve sv. Frane i jedne od cisterni u tvrđavi sv. Mihovila, bio 6. siječnja 1432. u dukali dužda Francesca Foscarina.¹⁵ Spomenuta

12 O najnovijim istraživanjima mletačkih cisterni vidi više u: Giacomo Bonan, „Hydraulic Engineers and Antiquarians: Political Use of the Past in Nineteenth-Century Venice“, *Technology and Culture* 64/3 (2023), 845-874; David Gentilcore, „The cistern-system of early modern Venice: technology, politics and culture in a hydraulic society“, *Water Hist* 13 (2021), 375-406.

13 Česta su konzervatorska i arheološka istraživanja cisterni pojedinačnih lokaliteta ili većih urbanih cjelina na hrvatskim prostorima. Vidi više u: Dunja Babić i Katja Marasović, „Novovjekovni stambeni sklopovi i njihova uloga u urbanizaciji trogirskog predgrađa na Čiovu“, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 44 (2020), 109-130; Vanja Kovačić, „Kasnoantička cisterna u Bolu na Braču“, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 26 (1986), 23-32; Ivana Marinović, „Cisterna na Starom gradu Novigradu na Dobri“, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 54 (2021), 529-548; Šime Perović, „Antička cisterna u Aseriji“, *Asseria* 7 (2009), 149-159; Tatjana Tkalčec, „Nastavak arheoloških istraživanja cisterne i konzervatorskih radova unutrašnjosti kule burga Vrbovca u Klenovcu Humskom 2018. godine“ *Annales Instituti Archaeologici* 15 (2019), 145-152.

14 Zlatko Herkov, prev., Željko Krnčević; Gojko Lambaša; Slavo Grubišić, ur., *Knjiga statuta, zakona i reformacija grada Šibenika*, Šibenik: Muzej grada Šibenika, 2019., 230.: „U istom Generalnom vijeću odlučeno je i nanovo propisano od većeg dijela rečenog Generalnog vijeća da ubuduće svaki onaj koji hoće sagraditi bunar u gradu Šibeniku, kada bude rečeni bunar dovršen, šibenska komuna ima graditelju bunara isplatiti polovicu troškova, pošto onaj koji je dao sagraditi bunar pred gospodinom knezom Šibenika i njegovom Kurijom predloži ukoliko što god je potrošio pri gradnji rečenog bunara i pošto prisegne na Sveto Božje evanđelje da je utrošio za taj bunar toliko koliko je pismeno iskazao.“

15 Mučalo, *Šibenski diplomatarij*, 512: „Exposuerunt etiam et supplicaverunt, quod cum quedam

Slika 3. Današnji šibenski Trg Republike Hrvatske, kruna ispred Gradske lože i sustav odvodnih kanala prema Trgu (fotografirala: Karla Papeš).

cisterna kod crkve svetog Frane, tada izvan gradskih zidina, uništena je upravo zbog izgradnje zidina (*muros*), ali i cisterne unutar tvrđave.¹⁶ Zbog ove promjene gradska zajednica i njezini predstavnici uputili su molbu za obnovu vodosprema i ukazali mletačkoj vlasti da bi se trebao riješiti problem vodoopskrbe te da bi se sredstvima komune uz sudjelovanje građana i općine mogli pokriti troškovi radnika ili obrtnika. Molba je djelomično odobrena – Šibenčani su mogli obnoviti srušenu cisternu koja je postojala kod Samostana sv. Frane ili popraviti postojeću cisternu koja se nalazila na trgu (*in plathea*). Odabrali su potonje.

Međutim, vode je i dalje bilo nedovoljno. Francesco Foscari donio je 1445. godine odluku o obnovi gradskih zidina i opskrbi grada pitkom vodom.¹⁷ *Quattro*

---

cisterna, que erat extra Sebenicum ad Sanctum Franciscum, alias destructa fuerit pro construendo muro et cisternam castris nostri, ob quam causam universitas illa civitatis multoties patitur maximam aque necessitatem, concedere digneremur, quod illa cisterna, que destructa fuit, aut cisterna existens in plathea, reiciatur de pecuniis nostri communis Sibenici, cum illi cives et universitas oferant dare manuales seu operarios necessarios, in quibus intrabit potissima expensa ipsius operis, etc. Nos habentes hanc requisitionem et supplicationem honestam, maxime considerata causa, per quam illa cisterna destructa fuit, concedimus vobis ac licentiam impartimur, quod vel illa cisterna, que destructa fuit, vel illa que est in plathea, illa videlicet ex his duabus, que vobis ac illis civibus et universitati gratior erit, commodiorque videbitur reniis nostris communis Sibenici, contribuentibus ipsis civibus et universitate ad expensas manualium sive operariorum, qui ad ipsum opus fuerint oportuni sicut offerunt.”

Kada se usporede dimenzije cisterni s Kučićeva popisa, zaključuje se da je *Cisterna in Piazza* bila poprilično duboka, gotovo dvanaest metara, što dovodi do pitanja o vremenu njezina nastanka, ali i izgledu glavnoga gradskog trga od posljednjega desetljeća 13. stoljeća kada je crkva sv. Jakova proglašena katedralom.

16 Proteklih su godina istraživanja ukazala na cisterne koje su se nalazile u blizini crkve sv. Frane. Stošić spominje da je 11. rujna 1895. samostan ustupio općini veliki zdenac sa zemljištem od dvjesto šest metara kvadratnih. Općina se obvezala urediti taj dio kako bi se izgradio Tomaseov spomenik. Stošić, *Povijest Šibenika*, 1–6. Jedna je cisterna (*cisterna in Borgo*) prikazana na planu Šibenika iz 1708. godine čiji je autor Giuseppe Juster. Vidi više u: Darka Bilić, Krasanka Majer Jurišić i Josip Pavić, „Dvostruki bedem u Šibeniku – funkcija, valorizacija i prezentacija“, *Portal 10* (2019), 33; Ivo Glavaš, „Magister a cisternis Jacobus Correr de Trano i Četiri bunara u Šibeniku“, *Ars Adriatica* 13 (2023), 65–66, 73. Nalazila se poviše bastiona sv. Katarine prema bastionu Bernardi. Konačno, 2018. godine tijekom zaštitnih arheoloških istraživanja šibenske Poljane otkrivena je pravokutna cisterna zidana kamenim blokovima. Njezine dimenzije iznose 4,63 x 3,03 metara, a dubina 2,62 metra. Najraniji pronađeni materijal datiran je u kasno 16. ili rano 17. stoljeće. Više u: Toni Brajković, „Lokalitet: Šibenik – Poljana“, *Hrvatski arheološki godišnjak* 15 (2018), 750–752. Međutim, uspoređi li se položaj potonje cisterne s položajem cisterne s Justerova plana Šibenika, njihove se lokacije ne poklapaju.

17 Dana 17. 4. 1445. Vidi: Šime Ljubić. *Listine o odnošajih između južnog Slavenstva i Mletačke Republike, Knjiga IX. Od godine 1423 do 1452.* (Zagreb: JAZU, 1890.), 216–217: „Franciscus Foscari dux Venetiarum etc. Antonio de ca da Pesaro comiti Sibenici. Sciatis, quod in consilio nostro rogatorum die 13 mensis preteriti capta fuit pars: quum civitas Sibenici indiget aquam ad bibendum, cogiturque eam transferre a longe, et quum muri eius et turres sunt destructi, detur facultas comiti Sibenici, quod huius causa „expendere possit de denariis nostri communis libras D. parvorum omni anno, usque ad annos quinque, sicut consulunt viri nobiles Aloysius Venerio

pozzi, tj. Četiri bunara, kao sustav šibenske komunalne cisterne unutar gradskih zidina, činila su infrastrukturno rješenje kojim se dugoročno planiralo riješiti šibenski problem nestašice vode.¹⁸ Riječ je o zemljištu koje je dotad pripadalo dominikancima.¹⁹ Službeno je 10. siječnja 1446. sklopljen ugovor s Jacobusom (Jakovom) Correrom iz Tranija u Apuliji. Correr je u gradu Korčuli bio protomajstor katedrale sv. Marka, ali je bio zadužen i za projekt izgradnje komunalne cisterne Tri bunara (*Tre pozzi*). Podaci o njegovu radu u Šibeniku ipak sežu još u 1441. godinu, a posljednji se put spominje početkom 1449. godine. Pretpostavlja se da je projekt Četiri bunara završen u prvoj polovini 1451. godine.²⁰

I nakon velikih mletačkih projekata obnove i gradnje javnih gradskih cisterni Šibenik je i dalje patio od nestašice vode te je većina stanovništva ovisila o dobroj volji nekolicine imućnijih građana koji su mogli izgraditi privatne cisterne unutar svojih palača i omogućiti im pristup, uz naplatu.²¹ Situaciju je sumirao Grga Novak: „...u Šibeniku [su] postojale samo nakapnice (cisterne), koje su hvatale kišnicu, ponajviše s krovova kuća ili širih prostora. Ali tih je bilo vrlo malo i uvijek nedovoljno da opskrbe grad vodom preko ljeta. Zbog toga su ljeti bile u prometu posebne lađe privatnika, koje su donosile u Šibenik vodu iz Vodica. I ako je ta voda bila preskupa, svejedno nije se javljala u Šibeniku inicijativa da se grad opskrbi drukčije, u najmanju ruku obilnom gradnjom velikih gustirna za stanovništvo. Radilo se kroz cijelo vrijeme mletačkog vladanja, a i prije njega, uvijek samo pomalo i nikada dovoljno. Možda je upravo blizina Vodica ljude od toga odvraćala, misleći da tamo ima vode i da će ipak nekako do nje doći. Tu istu pojavu nalazimo u mnogim dalmatinskim gradovima, i upravo je nerazumljiva premalena briga za opskrbom vode s pomoću velikih cisterna. Takve inicijative privatnici nisu poduzimali, a državi je bilo do opskrbe vojske.“²²

---

procurator, Fantinus de ca da Pesaro et Jacobus Gabriel, qui fuerunt comites nostri Sibenici.” Pritom je dozvolio da se od sredstava komune unutar pet godina može potrošiti pet stotina malih libara svake godine. Osim Stošićeva rukopisa, vidi više u: Novak, „Šibenik u razdoblju“, 189; Glavaš, „Magister“, 65.

18 Nataša Mučalo, ur. *Šibenski diplomatarij: zbornik šibenskih isprava*, (Šibenik: Državni arhiv u Šibeniku: Muzej grada Šibenika; Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2015.), 543: “Super undecimo exponitur, quod cum quedam quantitas lapidum, que preparata fuerat pro quodam opere communis, quod postea non oportuit facere, accepta fuit pro maxima necessitate cisterne magne in Sibenico...”. Vidi više u: Joško Čuzela, Ivo Šprljan, „Četiri bunara u renesansnom Šibeniku“, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 41 (2008), 109-129; Glavaš, „Magister“, 63-74.

19 Zelić, „Postanak i urbani razvoj“, 124.

20 Za izradu kruna sklopljen je ugovor 11. ožujka 1447. s Markom Petrovim iz Apulije i Jurjem Mihajlovim iz Zadra. Oni su se obvezali izraditi kruna i donijeti ih u Šibenik šest mjeseci od potpisivanja ugovora. Jamac je pri spomenutom ugovaranju bio Juraj Dalmatinac. Vidi više u Glavaš, „Magister“, 72-73.

21 Stošić u potpoglavlju „Privatni zdenci“ donosi popis desetak privatnih spremnika vode u gradu. Stošić, *Povijest Šibenika*, 1-6.

22 Grga Novak, *Commissiones et relationes Venetae VI (1588-1620)* (Zagreb: Sumptibus Academiae

Slika 4. Unutrašnjost nekadašnje javne gradske cisterne *Quattro pozzi* / Četiri bunara u Šibeniku (fotografirala: Karla Papeš).

U Šibeniku je pitka voda bila luksuz. Ozbiljnost problema očituje se u brojnim izvješćima koja su šibenski knezovi i kapetani uputili mletačkoj vlasti. Tako se i osamdesetih godina 16. stoljeća izvješćivalo da je Šibenik imao sve pogodnosti osim što unutar grada nije bilo izvora žive vode te je imao izniman problem s njezinom nestašicom. U gradu se nalazilo vrlo malo cisterni, uglavnom u privatnim kućama, što uz postojeće komunalne cisterne nije bilo dovoljno svim stanovnicima, naročito kada nije bilo kiše.²³ Zbog toga su bili ovisni o dvama nepresušnim izvorima pitke vode koji su se nalazili u Vodicama uz morsk obalu.²⁴

Ni u idućemu stoljeću problem ne jenjava. Francesco Corner proširio je i ograđio zidom Vodice uz pomoć seljana kako bi zaštitio izvor pitke vode i stanovništvo od osmanskih upada.²⁵ I dvije su najveće cisterne, Četiri bunara i cisterna pred

---

scientiarum et atrium Slavorum meridionalium, 1970.), 141, bilješka 3. Usporedi Novak, „Šibenik u razdoblju“, 190-191.

- 23 Novak, *Commissiones IV*, 399: “La qual Città ha tutte le comodità, che sono necessarie al viver humano, patisce d’una sola cosa, che non ha dentro di essa alcun acqua viva, ma solamente cisterne per le case de particolari, et alcune del pubblico che però non sono bastanti a supplire al bisogno di detta Città, ma se ne provvede, et fornisce barche per via di mare alle Vodizze, ove di sopra, quando parlai di quel loco dissi di detta acqua, che però è molto necessario, che sia conservata per difesa, et sicurtà particolarmente della Città, alla quale cessando quella, veniria a restar priva di detto necessario elemento, senza l quale non si potria mantenere.”
- 24 Grga Novak, *Commissiones et relationes Venetae IV (1572-1590)* (Zagreb: Sumptibus Academiae scientiarum et atrium Slavorum meridionalium, 1964.), 359: “S’attrovano alla Villa delle Vodizze lontano dalla Città cinque miglia due boche di aque vive delicatissime poste al lito del Mare, le quali sono in ogni tempo tanto abbondanti di corso, che non hanno mai fine, servendosene ogni sorte di legno, che transita per quelle parli, massime li vasselli armati di Vostra Serenità, con la comodità della qual acqua si sustenta in ogni tempo, ma sopra tutto a tempi dell’esta la Città, di Sebenico, la qual patisce grandemente di questo nutrimento per le poche cisterne, che ivi si trovano; le quali così poche, che sono restano senza acqua quando occorre mancamento di piogge, di modo, che si può dire che sia quasi tanto importante, et necessaria la conservatione di quella acqua dalle Vodizze quanto, che è importante la medesima Città.” Prije njega na mogućnost opsade Šibenika u slučaju osmanske blokade Vodica upozorava i knez i kapetan Venerio 1547. godine, više u: Šime Ljubić, ur. *Commissiones et relationes Venetae II (1525-1553)* (Zagreb: Sumptibus Academiae scientiarum et atrium Slavorum meridionalium, 1877.), 176. Više o fortificiranju Vodica i zaštiti vodičkih izvora vidi u: Ivo Glavaš, „Čorićev toranj u Vodicama – šibenska komunalna utvrda“, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 40 (2016), 81-90; Tončika Cukrov, „Vodice – nastanak naselja, kaštel, početak modernizacije“, u: *Vodice kroz povijest: zbornik radova sa Znanstvenog skupa Vodice kroz povijest održan 4. i 5. svibnja 2019. u Vodicama*, ur. Mario Jareb (Vodice: Pučko otvoreno učilište Vodice; Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2022.), 209-250; Tončika Cukrov, „Vodice – od kaštela do modernoga primorskog naselja“, u: *Zbornik III. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti*, ur. Andrej Žmegač (Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2013.), str. 45-51.
- 25 Novak, *Commissiones VI*, 141. Izvještaj datiran 25. 11. 1607: „Ho anco fatto allargare et serrare di muro la villa delle Vodizze dentro la quale v’è un sorgente d’acqua viva, che come è unica tra la città et il contado così è quella che indenficientemente supplisce al bisogno di essa et dell’armata ancora quando si trova in quei porti; Essendosi contentati quei villici da me eccitati, et persuasi

Gradskom ložom, često stvarale probleme gradskim vlastima. Giacomo Lippomano istaknuo je u svojem izvješčaju iz 1613. godine da u gradu postoji nekoliko cisterni za privatnu uporabu u kućama, dok su samo dvije komunalne cisterne za opću uporabu. Jedna je od njih nanosila štetu i bila puna nečistoća, stoga su je obnovili i očistili za njegova mandata. Predložio je da bi se obližnje mjesto uz gradski zid s vanjske strane zida kod crkve sv. Frane moglo pretvoriti u cisternu. Stručnjaci su to mjesto smatrali prikladnim, a uzeli su u obzir i trošak koji bi bio prihvatljiv, naročito zato što bi polovinu, a možda i cijeli iznos, pokrio grad. Prema njegovu bi prijedlogu grad mogao na određeno vrijeme ustupiti prihod koji je išao iz državne blagajne za šibenski fontik.²⁶ Već je 1617. godine Almore Corner podsjetio da i dvije cisterne koje je izgradila mletačka vlast nisu bile dovoljne za šibensko stanovništvo. Corner je dao popraviti dvije javne cisterne u gradu koje su (ponovno?) bile oštećene i loše održavane te se voda u njima nije zadržavala. Također je postavio nadzornika koji se morao brinuti o njima. Ne spominje se nedavna gradnja nove komunalne cisterne. Iako se odlučilo potaknuti građane da izgrade što više cisterni u vlastitim kućama i omogućilo sufinanciranje polovine troškova iz državne blagajne, navedene se mjere nisu pošteno provodile.²⁷ Svega tri godine poslije, 1620.

---

con un poco di aiuto, che si gli è dato di farne l'opera colla quale resteranno anco sicuri d'ogn'in-cursione de Turchi alla quale erano da quando in quando sottoposti.”

- 26 Novak, *Commissiones VI*, 182: “Nella città oltre alcune poche cisterne per uso di case particolari, non sono altro che doi vasi soli a comodo universale, uno delli quali per che facesse danno et era pieno d'immonditie s'è convenuto far nettare, e stagnar in tempo mio, sì potrebbe per ciò ridur in vasi di cisterne il luoco vicino ch'è attaccato alla muraglia della città della parte di fuori muro a San Francesco, che per opinione delli pratici riescirebbe eccellentemente né per l'informazione c' ho havuto, la spesa non eccederebbe in tutto ducati sei mille de quali la meta almeno, et forse tutti intieramente contribuirebbe la città col ceder per tanto tempo la provisione, ch'al presente in nome del fontico scode dalla camera di ducati nove cento all'anno, che così la Serenità Vostra poco o senza verun suo interesse provvederebbe quel luoco di cosa tanto bisognevole, ei consolerebbe quei sudditi in necessita della quale per avventura non provano la maggiore.”
- 27 Novak, *Commissiones VI*, 278-279: „Uno de maggiori mancamenti che sia in quella città è l'uso dell'acqua per non vi esser come ho già detto da principio dentro né fuori per buon spatio acqua viva, et quella che vi si conduce in barca si cava dalle Vodizze villa del territorio in terraferma alla riva del mare, che oltre l'essere sette miglia lontana, che con li cattivi tempi non se ne può havere, è sottoposta al nemico da terra, et da mare, opositione grande, al qual mancamento però havendo la Serenità Vostra havuto l'occhio col solito della sua infinita benignità verso quelli suoi sudditi, ordinò qua che fossero fabricate due cisterne con vasi grandi per raccogliere l'acqua piozana in loro uso, et vedendo questa provisione non bastare terminò di accomodare quelli sudditi che volessero fabricar cisterne nelle proprie case acciò habbino occasione di farle capaci di molta acqua, di darli dal suo danaro la metà [metà, op. a.] della spesa, con questo però che il suo esborso non ecceda ducati cento non vi trovando in affatto altro rimedio, che va anco riuscendo di gran benefitio et comodo portandosi via convenientemente, et tanto meglio nell'avenire, che vi ho fatto accomodare le suddette cisterne pubbliche quali erano rotte et mal tenute, che l'acqua non vi restava, et per conservarle in questo stato, vi ho deputato un soprastante con tale obbligo senza nemmeno interesse di Vostra Serenità liberandolo solamente dalle fationi personali.” Podatak donosi i Glavaš, „Magister“, 72.

godine, Pietro Morosini kritizirao je činjenicu da je svaka mletačka uprava morala trošiti znatnu svotu novca na vodoopskrbu Šibenika, stoga je predvidio rješenje popravkom javnih cisterni unutar i izvan grada (!) usmjerivši u njih tok kišnice koja se dotada gubila s povišenih dijelova.²⁸ Ne navode se cisterne izvan grada – iako nije nemoguće da su postojale u neposrednoj blizini gradskih zidina, predstavljale bi popriličan problem u slučaju opsade grada, što se i dogodilo u dvama navratima dvadesetak godina poslije.

Nova rješenja starih problema predlagao je i Vettor Morosini 1623. godine. On se dotaknuo i smještaja vojnika u gradu. Naime, Mletačka je Republika trošila svake godine oko dvjesto dukata na najam kuća za talijanske vojnike i konjanike koji su i dalje živjeli u lošim uvjetima, stoga je predložio izgradnju dviju vojarni (*quartieri*) kako bi se uklonio trošak najma. Za njihovu bi se izgradnju iskoristilo dvjesto dukata koji su se davali podanicima koji bi izgradili cisterne u vlastitim kućama. Time bi novac prestao stizati imućnim građanima koji nisu imali milosrđa prema siromašnim susjedima – čak su im uskraćivali vodu za piće ili je prodavali po visokim cijenama.²⁹

28 Novak, *Commissiones VI*, 299: „Al mancamento d’acqua in che si trovava quella città per non ve ne essere di nascente dentro né fuori per buon spacio per causa di che ogni reggimento soleva spendere buona summa di danaro, come appare per li libri di quella camera ho previsto in modo col haver fatto accommodare le cisterne publiche che sono dentro et fuori della città e con haver- vi tirato dentro in quelle corso grande di acque piozane dalle parti superiori che si perdevano che in mio tempo non è stato speso un soldo in acqua et il medesimo seguirà in avvenire quando vi sia impiegato il medesimo pensiero e ho havuto io e per beneficio di quelli sudditi e per scansar la spesa di qualche centenaia de ducati a quella camera conoscend’io importar assai al publico ogni civancio ne tempi presenti...” Ne navode se javne cisterne izvan grada.

29 Grga Novak, *Commissiones et relationes Venetae VIII (1620–1680)* (Zagreb: Sumptibus Academiae scientiarum et atrium Slavorum meridionalium, 1977.), 122-123: „Spende Vostra Serenità ogni anno ducati doicento in circa in affitti di case per li soldati italiani et cavalleggieri, et tuttavia quelli et questi stano male et quel ch’è peggio in caso di malatia non possono ricevere immaginabile comodità, oltre che stano dispersi che nascendo occasione d’un improvviso bisogno con difficoltà si possono unire, punto di consideratione però le ricordo che sarebbe bene il fabricar doi quartieri et levar la spesa delli affitti et se per minor interesse di Vostra Serenità le paresse di applicar per questa fabrica li doicento ducati che cadaun rettore in virtù di una terminatione delli Illustrissimi sindici va esborsando a quelli habitanti che fabricano cisterne nelle proprie case in la sudetta opera quel danaro sarà certo meglio impiegato, ad ogni modo adesso casca solamente in mano di persone commode, che non hanno punto di carità verso li poveri vicini negandogli l’acqua per il loro bisogno di bereve anzi la vendono et cara, tantochè quella gratia si va riducendo in mercantia contra l’intentione publica, oltre che ella potrebbe impiegare esso danaro anco in qualche edifitio da macinare, è da acqua, ò da vento sendovi per l’uno et per l’altro comodità et con sola spesa di 500 ducati si farebbe buona entrata a quella camera et si levarebbe l’occasione à quelli sudditi di passare alli molini di Scardona, dove spesso ricevono qualche danno et affronto et pur sono necessitati di andare per non vi essere altra comodità così vicina che anzi quelli degli scogli di Zara vi concorrono apportando beneficio di consideratione a quelli molini turcheschi che tutto si ridurrebbe in quella camera con infinita consolatione di quelli sudditi.”

Slika 5. Ostaci cisterne nekadašnje Kneževe palače u Šibeniku podno atrija, današnji Muzej grada Šibenika, lipanj 2025. (fotografirala: Karla Papeš).

Uz privatne cisterne po gradskim kućama i palačama, jedna se veća cisterna i danas nalazi u blizini dviju komunalnih cisterni. *Cisterna in Palaz[z]o* s Kučićeva popisa odnosi se na cisternu nekadašnjega kompleksa Kneževe palače u kojoj se danas nalaze Muzej grada Šibenika i stambeni prostori. U atriju Kneževe palače nalazila se kruna cisterne koja je tijekom radova 2012. godine premještena ispred glavnoga ulaza u Muzej. Ondje se i danas nalazi, a u prostoru podno atrija nalazi se cisterna.³⁰ Ona se spominje 16. lipnja 1442. u zahtjevima šibenskih kanonika Jakova Zilia i Saracena Nikolina koje su uputili knezu i Velikome vijeću o gradnji katedrale. S obzirom na to da se svetište katedrale sv. Jakova trebalo graditi na starome putu za Kneževu palaču, došlo je do većih izmjena i radova na njoj. Među ostalim dogovoreno je da će se poravnati površina dvorišta do zida skladišta koji se nalazi ispod palače. Na taj bi način sve bilo poravnato onoliko koliko se pružalo prema cisterni.³¹

30 Datirana u 1421. godinu, u razdoblju kada se obnavljala cijela struktura palače. Više: Irena Benyovsky Latin, „Governmental Palaces in Eastern Adriatic Cities (13th-15th Centuries)“, u: *Political Functions of Urban Spaces and Town Types through the Ages*, ur. Roman Czaja, Zdzisław Noga, Ferdinand Opll, Martin Scheutz (Krakov; Toruń; Beč: TNT; Bohlau Verlag, 2019.), 152.

31 Item se obligano i ditti procuradori a tutte spexe dela dita giesia, promettendo ut supra primo et ante omnia far far la intrada condecante al dito palazzo e cioe porte, scale, baladori e pozuoli necessarii, murar el cortivo, far covrir ditti pozuoli e baladori qualizar lavanzo del curtivo fina al muro di magazeni, sono soto el palazzo, siche la sia equal, tanto quanto tien al sponza dela cisterna, secondo la volunta e come melio parera a misser lo conte, si presente come futuro successor so immediate sequente. Et ancor sel bisognasse far alcun archiviolto de muro o altra cosa necessaria per muraie, porte, scale e baladori del dito curtivo e latre cosse circa le preditte necessarie. Vidi: Josip Kolanović, *Spisi kancelarije šibenskog kneza Fantina de cha de Pesaro (1441-1443)* (Šibenik: Muzej grada Šibenika 1989.), str. 261.

U posljednjemu desetljeću mletačke vlasti u Šibeniku, 17. listopada 1784., Francesco Cicavo pripremio je izvještaj o stanju Kneževe palače i potreban troškovnik njezine obnove. Uz mnoge je popravke predložio i popravak cisterne u dvorištu koja je propuštala vodu. No, uzme li se u obzir općenito loše stanje Kneževe palače, radilo se o manjem problemu. Uz navedeni Cicavov izvještaj, Darka Bilić donijela je u svojem radu o Kneževoj palači i nekoliko iznimno vrijednih tehničkih crteža Frane Zavorea iz 1788. godine. Na tlocrtu prizemlja može se dobro vidjeti dvorište s cisternom (*Corte con Cisterna*) koje je prikazao i na projektu prenamjene prizemlja u vojarnu.³² Sljedeći koji spominje cisternu u Kneževoj palači jest Kučić tijekom francuske vlasti. Deset godina poslije, 1818. godine tijekom druge austrijske uprave, austrijski car Franjo I. spominje da tri krila palače zatvaraju dvorište podno kojega se nalazila cisterna.³³

Cisterne u samostanima

Cisterna in S. Salvator odnosi se na cisternu samostanske crkve Sv. Spasa.³⁴ Prema Danku Zeliću stara je crkva Sv. Spasa bila sjedište templarskoga reda koji je u Šibeniku posljednji put zabilježen 1255. godine, a zatim bratovštine flagelanata koja se spominje 1346. godine.³⁵ Crkva Sv. Spasa u drugoj je polovini 14. stoljeća pripala redovnicama Reda sv. Benedikta. Red je bio kanonski potvrđen 1391. godine.³⁶ Tradicionalno je bio samostan za djevojke iz plemićkih obitelji. Crkva je bila oštećena nekoliko puta u požarima, a veće su se pregradnje događale između 1667. i 1673. godine.³⁷ S obzirom na to da majstor Ignacije Kučić počinje mjerenje cisterni 1808. godine, pretpostavlja se da je samostan dotada već bio ukinut te je kao i Samostan sv. Katarine pretvoren u vojarnu.

32 Darka Bilić, „Sudbina kneževe palače u Šibeniku u pozno doba Mletačke Republike“, *Peristil* 56 (2013), 184.

33 Vidi više u: Ivan Pederin, „Car Franjo I. o Šibeniku u svom putnom dnevniku iz 1818. godine“, *Radovi Zavoda Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru* 29-30 (1983), 202. Prema navedenim se podacima pretpostavlja da je postojala jedna kruna cisterne u dvorištu atrija iako Krsto Stošić spominje dvije krune u dvorištu Kneževe palače. Stošić, *Povijest Šibenika*, 1-6.

34 Danas je to Saborna Crkva Uspenja Presvete Bogorodice (Crkva Uspenie Bogomater) pripadnika pravoslavne vjeroispovijesti. Ne treba je zamijeniti s pravoslavnim Hramom Vaznesenja Hristovoga Sveti Spas koji je kao Crkva Vaznesenja Gospodnjega bio sagrađen 1778. godine van gradskih zidina. Arhijerijsko namjesništvo Šibenik, pristupljeno 13. 6. 2025. <https://www.eparhija-dalmatinska.hr/Parohija-Sibenik-L.htm>

35 Danko Zelić, „Templarski castrum u Šibeniku“, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 23 (1999), 33-37.

36 *Isto*.

37 Ante Birin, „Crkva i Samostan Sv. Spasa u Šibeniku: Crstice iz povijesti samostana u 15. stoljeću“, u: *Šibenik od prvog spomena. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa 950 godina od prvog spomena Šibenika*, ur. Iva Kurelac. Šibenik; Zagreb: Muzej Grada Šibenika, 2018., 122.

Da je kontrola vode dijelom bila u vezi s kontrolom gradskih prostora, a time bila i političko pitanje, svjedoče i događaji od 1809. do 1810. godine u Šibeniku.³⁸ Nekolicina preostalih redovnica spomenutih samostana molila je povratak iz Samostana sv. Lucije (gdje su bile premještene) u Samostan Sv. Spasa. Nakon niza provjera u samostan su vraćene u jesen 1809. godine, no svega nekoliko mjeseci poslije, u proljeće 1810. godine, vlast je ponovno pokrenula selidbu kako bi se oslobodio prostor za smještaj vojske. Krajem iste godine Samostan Sv. Spasa dolazi pod Pravoslavnu Crkvu.³⁹ Sudbina nekolicine redovnica benediktinki nije zabrinjavala francusku vlast. Važniji je za njih bio smještaj njihovih samostana na strateški ključnim točkama u gradu, a možda i procjena francuskih vlasti da je franjevački red u Dalmaciji imao znatno veći utjecaj na raspoloženje stanovništva.⁴⁰

Cisterna in S. Catterina bila je cisterna samostanske crkve sv. Katarine (Aleksandrijske). Papinskom je odlukom 1391. godine odobreno osnivanje ženskoga benediktinskog samostana. Samostan sv. Katarine u pravilu je bio za djevojke iz pučkih obitelji. Sa zapadne je i južne strane bio omeđen bedemima – zapadno se potez bedema spuštao od tvrđave sv. Mihovila prema moru (*strada del soccorso*), a na južnoj je strani glavna samostanska zgrada ispunila prostor između bedema nekadašnjega suburbija i novoga poteza obalnoga bedema.⁴¹ Godine 1798. austrijska je vlast odredila da se samostan zatvori i pretvori u vojarnu.⁴²

Veronski biskup Agostino Valier tijekom svojih vizitacija na istočnome Jadranu 1579. godine uredio je i klauzuru ženskih benediktinskih samostana u Šibeniku. Zbog jedne moralno diskutabilne situacije koju je opisao, redovnicama obaju samostana strogo se zabranilo pod prijetnjom kazne primati ikoga u samostanske

38 Državni arhiv u Šibeniku (Hrvatska). HR-DAŠI-197 Miscellanea 1400–1900. Kutija III. 83. Prepiska između crkvenih i civilnih vlasti povodom oduzimanja benediktinkama njihovih samostana sv. Katarine i Sv. Spasa u gradskoj jezgri 1809–1810 i HR-DAŠI-197 Miscellanea 1400–1900. Kutija III. 87. Prepiska o preseljenju časnih sestara iz samostana Sv. Spasa i sv. Katarine u Samostan sv. Lucije 1810.

39 Francuska je vlast instalirala dalmatinskoga pravoslavnog episkopa i provela njegovu crkvenu organizaciju: „...[pripadnici pravoslavne vjeroispovijesti] po prvi su put posebnim dekretom Napoleona od 19. rujna 1808. godine dobili vlastitu biskupiju s konzistorijem i četrdeset župa. Prvi episkop bio je Benedikt Kraljević sa sjedištem u Šibeniku.“ Više u: Trogrlić, Vrandečić. „Dalmacija za francuske uprave“, 11. Usporedi: Prekić, „Politics of the French“, 109.; Geroge. J. Prpić, „French rule in Croatia 1806–1813“, *Balkan studies* 5 (1964), 240.

40 Francuska je vlast pomno promišljala očuvanje dobrih odnosa s franjevačkim redovnicima, naročito franjevcima opservantima. Sam Marmont navodi: „Jednom riječju, redovnici franjevci u Dalmaciji činili su mi se trenutno najboljim i najsigurnijim sredstvom da od pokrajine postignemo sve što ona duguje svom vladaru, osobito što se tiče novačenja, da bi se stvorilo povoljno mnijenje i uspostavile korisne veze sa svim susjednim turskim pokrajinama.“ Frano Baras, *Marsal Marmont memoari* (Split: Logos, 1984.), 128.

41 Zelić, „Postanak i urbani razvoj“, 182–184.

42 Zelić, „Postanak i urbani razvoj“, 184.

prostore, čak ni pod izlikom uzimanja vode. Naime, pristup vodi u samostanima bio je omogućen svjetovnim ženama do druge polovine 16. stoljeća, a redovnice su im naplaćivale određeni iznos koji je godišnje dosezao i do petnaest lira.⁴³

Cisterna in S. Domenico odnosi se na nekadašnju cisternu samostanske crkve sv. Dominika. Oko 1330. godine gradsko je vijeće odlučilo dodijeliti dominikancima prostor na obali pod bedemom zapadno od gradske luke.⁴⁴ Samostan i crkva gradili su se sredinom 14. stoljeća na središnjemu dijelu dominikanskoga posjeda. Duljinu crkvenoga zida odredila je širina pojasa građevinskoga zemljišta. Zapadno od crkve podignuto je stambeno krilo koje se pružalo usporedno s obalom. S istočne se strane crkve nalazilo groblje, gospodarski objekti, voćnjak i vrtovi. Samostan i crkva nastradali su tijekom mletačkih napada na Šibenik od 1409. do 1412. godine te je nakon 1413. godine uslijedila temeljita obnova cijeloga kompleksa.⁴⁵ Sredinom 15. stoljeća otkupljen je dio zemljišta za izgradnju Četiri bunara.⁴⁶ Dominikanski je sklop nastradao i pri dvama udarima gromova u tvrđavu sv. Mihovila 1663. i 1752. godine, nakon kojih su uslijedile obnove crkve i samostana. Stošić donosi podatak da je samostan tijekom francuske vlasti služio kao vojna bolnica, a 1814. godine vraćen je dominikancima.⁴⁷ Početkom 20. stoljeća izgrađena je današnja crkva na mjestu prijašnje.⁴⁸ Od starije srednjovjekovne crkve i samostana nije sačuvano gotovo ništa. Don Krsto Stošić spomenuo je u jednome od svojih rukopisa, nastalome prije bombardiranja grada 1943. godine, postojanje kamenoga ulomka koji se nalazio u blizini bočnoga portala crkve sv. Dominika s natpisom: TEMPORE QUO TOTUS ORBIS PENURIA – MAXIMA EGESTATE LABORABUT – HAEC CISTERNA FECIT AEDIFICATA MDXXXX.⁴⁹ Tijekom arheoloških

43 Dana 22. 4. 1579. pri vizitaciji Sv. Spasa, samostana „pod zidinama grada Šibenika“, Valier navodi da redovnice ne izlaze iz samostana i imaju zdenac s vodom. Zabilježeno je da su se navodno tri redovnice iz Samostana Sv. Spasa sastale s klericima u kućici koja je bila dio klaustura Samostana sv. Katarine u kojoj su zajedno boravili tijekom noći. Klerici, koji su došli okititi crkvu sv. Katarine, bili su don Petar iz Skradina, don Bartol Ostojčić i don Nikola Sordo, redovnice Klara de Andreis, Rafaela Ivetić i Teodozija Teodošević, a svjedokinje smočničarka Margareta Dobrojević (pozivajući se i na iskaz plemkinje Paule Lučić) i redovnice Samostana sv. Katarine koje su pretrpjele veliku sablazan. Kristijan Juran, ur., *Apostolska vizitacija Šibenske biskupije Augustina Valiera 1579. godine*, (Šibenik: Državni arhiv u Šibeniku: Šibenska biskupija; Rim: Hrvatski povijesni institut u Rimu, 2024.), 69, 71-87, 93.

44 Danko Zelić, „Šibenske crkve, postanak grada i utemeljenje Šibenske biskupije“, u: *Sedam stoljeća šibenske biskupije*, ur. Josip Čuzela (Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šizgorić“ Šibenik, 2001.), 797.

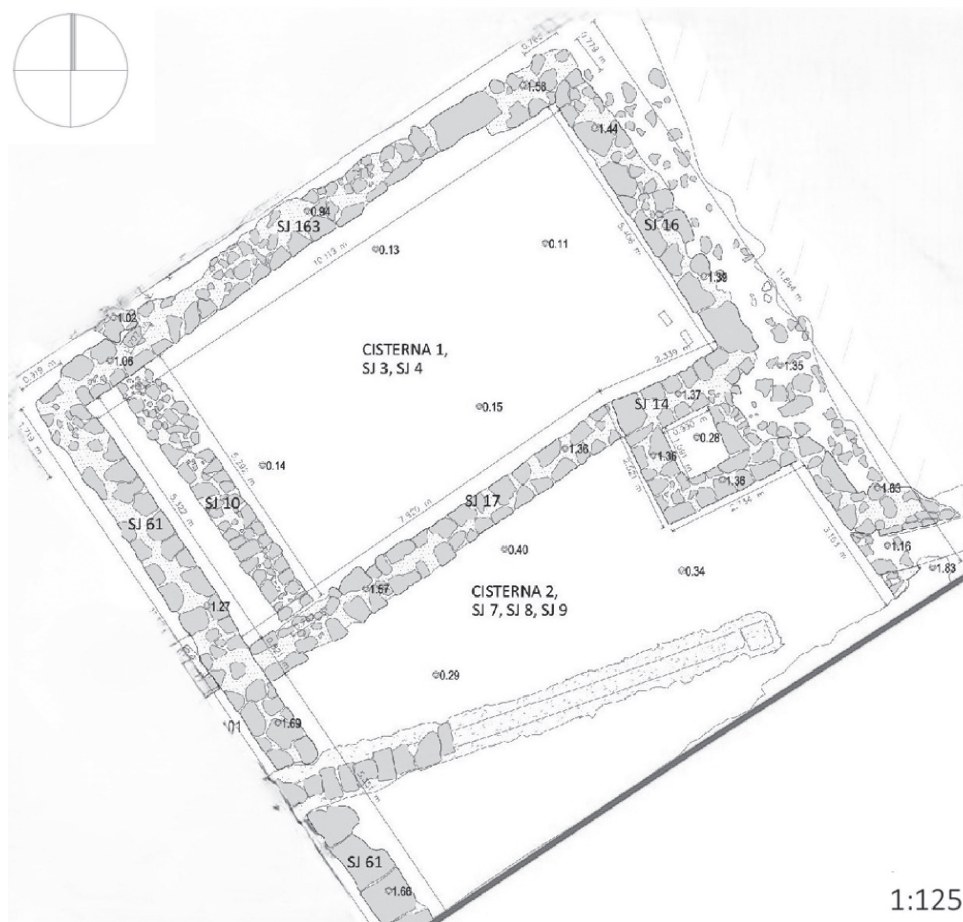
45 Muzej grada Šibenika, Krsto Stošić, *Šibenske crkve*. VI. Samostan i crkva sv. Dominika. Autograf 78/3, 6-8.

46 Glavaš, „Magister“, 67.

47 Stošić, *Šibenske crkve*, 8.

48 Zelić, „Postanak i urbani razvoj“, 177, 181-182.

49 Što bi značilo da je cisterna izgrađena 1540. godine u vrijeme kada je cijeli svijet patio od velike

Slika 6. Tlocrt cisterne u dvorištu samostanske crkve sv. Dominika, stanje iz 2017. godine (izradili: Zadruga Arheo ko-op).

su radova 2017. godine u dvorištu crkve otkriveni ostaci vodospremnika, a danas se na tome položaju nalazi stambena građevina.⁵⁰

oskudice (suše). Uistinu je te godine bila jedna od većih europskih suša. Postavlja se pitanje u kojim je dimenzijama izgrađena. Stošić, *Šibenske crkve*, 9.

50 Tomislav Zojčeski, Eva Buća, Preliminarno stručno izvješće o zaštitnim arheološkim istraživanjima samostana i groblja sv. Dominika u Šibeniku 2017. godine (Šibenik, 2018.). Uz citirano se izvješće donosi potpun prikaz samostanskoga dvorišta, a u ovome se radu prvi put objavljuje njegov detalj, odnosno ostaci samostanske cisterne kao rezultat arheoloških radova. Prouči li se prilog 6, uočava se da se cisterna zapravo može podijeliti na dva dijela ili spremnika sa središnjim pregradnim zidom. Kućičeve se mjere iz 1808. godine poklapaju s dimenzijama cisterne koja se nalazila u središnjemu dijelu vrta (otprilike 10 x 5 metara) do pregradnoga zida. Pretpostavlja se da Kučić nije znao za postojanje još jednoga dijela cisterne ili ona nije bila u uporabi.

Cisterne u tvrđavama

Cisterna in Forte S. Giovanni cisterna je tvrđave sv. Ivana koja se nalazi na njezinu platou ispred barutane. Arheološka istraživanja tvrđave u procesu njezine revitalizacije donijela su mnogobrojne rezultate i o tvrđavnoj cisterni. Donji su dijelovi cisterne zidani od opeke, dok je svod načinjen od sedrena kamena. Bočni su zidovi građeni od vapnenca. Voda se ulijevala kroz pet većih otvora na bočnome sjevernom zidu cisterne preko kojih se kišnica ulijevala u cisternu mrežom kanala s povišenih dijelova tvrđave. Dubina cisterne iznosi 5,20 metara (do vrha luka), dužina u smjeru sjever-jug 9,30 metara, a u smjeru istok-zapad 8,20 metara. Otvor se nalazi na sredini cisterne, s novijom krunom. S južne se strane nalazi još jedan otvor bez krune. Potrebno je istaknuti da se mjere ne poklapaju s Kučićevim dimenzijama dubine, duljine i širine.

Slika 7. Cisterna tvrđave sv. Ivana, zatečeno stanje prije projekta revitalizacije (fotografirao: Josip Pavić).

U cisterni se pri zatečenome stanju prije obnove nalazio građevinski i komunalni otpad koji je zatim uklonjen.⁵¹ Na površini ispred barutane ručno se očistio prostor gdje se nalazila središnja kruna cisterne. Tada je pronađeno kameno popločenje napravljeno od manjega nepravilnog kamenja koje je poslagano u zemlju, bez veziva. Otkriveno je i da je dio toga popločenja služio za skupljanje vode na tvrđavi tako da je kameno popločenje vodu usmjeravalo u manji betonski spremnik dubok oko jedan metar odakle bi se čistija voda prelijevala u drugi spremnik koji je bio spojen s cisternom. Tim bi se postupkom dobila prirodno filtrirana voda koja je bila spremna za piće.⁵²

51 Za Muzej grada Šibenika, Andrija Nakić, Arheološki nadzor radova na Tvrđavi Sv. Ivana u Šibeniku 2020. godine. Arheološki izvještaj.

52 Za Muzej grada Šibenika, Andrija Nakić, Arheološki nadzor radova na Tvrđavi Sv. Ivana u Šibeniku 2021. godine. Arheološki izvještaj. O razvojnim fazama Tvrđave Sv. Ivana vidi u: Ivo Glavaš, Josip Pavić, „Tvrđava sv. Ivana u Šibeniku – nove spoznaje i istraživanja“, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 40 (2016), 91-104; Josip Pavić, „Early development of the St. John's

Slika 8. Kameno popločenje ispred barutane na tvrđavi sv. Ivana tijekom projekta revitalizacije 2021. godine. U: Nakić, Arheološki nadzor 2021., str. 3.

Barutana koja se nalazi iza cisterne datirana je u okviru tvrđavnoga proširenja 1649. godine.⁵³ Pitanje jest kako je moguće da se tvrđava sv. Ivana mogla izgraditi bez vlastitoga spremnika vode, naročito ako uzmemo u obzir definiran način planiranja dugoročnih opsada u 17. stoljeću.⁵⁴ Naime, početna se razvojna razdoblja tvrđave vežu za dvije opsade Šibenika u Kandijskome ratu (1645. – 1669.). Tada je položaj Sv. Ivana predstavljao glavnu točku obrane Šibenika.⁵⁵ Nakon odbijanja osmanske vojske 1646. godine Šibenčani su imali nekoliko mjeseci za modernizaciju tvrđave koja se uzdizala nad tvrđavom sv. Mihovila i gradom opasanim sustavom bastionskih zidina. Između napada 1646. i 1647. godine tvrđava sv. Ivana bila je proširena sa zapadne strane u odnosu na prvi projekt Antonija Lenija – ako je i postojao spremnik vode pred prvu opsadu, nije moguće da je riječ o cisterni na današnjemu položaju. Razlog jest taj što se današnji položaj cisterne nalazi izvan tadašnjega tvrđavnog zida, to jest tijekom tvrđavnoga je proširenja ograđen upravo

---

Fortress in Šibenik”, u: *Defensive Architecture of the Mediterranean 5. Conference Proceedings*, ur. Víctor Echarri Iribarren (Alicante: Publicacions Universitat d’Alacant, 2017.), 305–310.

53 Ivo Glavaš, „Barutane (*polveriere*) na tvrđavama sv. Nikole i sv. Ivana u Šibeniku“, *Ars Adriatica* 7 (2017), 221.

54 Vidi više u Karla Papeš, „Military Architecture between Theory and Practice in the Early Modern Eastern Adriatic“ (doktorska disertacija, Sveučilište Ca’ Foscari u Veneciji – Sveučilište u Zagrebu, 2024).

55 Prva je opsada trajala od 7. do 13. listopada 1646., a druga od 17. kolovoza do 16. rujna 1647. godine.

Slika 9. Frane Zavoreo, 1798., Muzej grada Šibenika. Prikaz grada Šibenika s tvrđavama. Zavoreo je označio cisterne izvan gradskih zidina i zdence na pojedinim mjestima unutar i izvan gradskih zidina.

taj dio tvrđave. Cisterna je na današnjemu položaju trebala nastati netom prije početka očekivane iscrpljujuće jednomjesečne opsade – sredinom kolovoza 1647. godine – odnosno u najsuše doba godine.⁵⁶

56 Frane Divnić naveo je u svojoj knjizi *Povijest Kandijskog rata u Dalmaciji* da su nakon opsade najveći dio prostora na tvrđavi zauzimala skladišta municije i crkva, no iz toga razloga nije bilo dovoljno prostora za smještaj vojnika. Cisterna nije mogla dobivati vodu osim od slijevanja kiše. Zapojeđnik obrane grof Ferdinando Scotto predložio je izmjenu kojom bi se sa strane prema gradu dodala prostrana platforma. S obzirom na to da je na tome položaju nagib bio niži od tvrđave, u njezinim se temeljima planirala (nova?) cisterna koja bi skupljala vodu koja bi padala na tvrđavu. Na njoj bi se sagradila skladišta municije, a crkva i kaštelanov stan na razini iznad nje. Međutim Divnić je ukazao da do takve gradnje u konačnici nije došlo. Frane Divnić, *Povijest Kandijskog rata u Dalmaciji*, ur. Duško Kečkemet (Split: Književni krug, 1986.), 102. Usporedi Josip Čuzela, *Šibenski fortifikacijski sustav* (Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, 2005.), 96.

Cisterna in Castel S. Anna in un Turion, altra Cisterna in detto Castel vicino la Chiesa, un'altra Cisterna appresso un secondo Turion in d[et]to Castel tri su cisterne tvrđave sv. Mihovila. Riječ je o cisterni u istočnoj kvadratnoj kuli i dvjema cisterna-ma u unutrašnjemu prostoru tvrđave ispod današnje pozornice.⁵⁷ Prema Kučićevu se popisu jedna cisterna nalazi blizu crkve, a druga pored kule.⁵⁸

Iz prethodnih izvješća šibenskih knezova saznajemo da se 6. siječnja 1432. pri rušenju cisterne kod crkve sv. Frane zbog izgradnje zidina i cisterne unutar tvrđave (*pro construendo muros et cisternam castris nostri*) spominje i određena cisterna u tvrđavi.⁵⁹ Dana 12. svibnja 1454. mletačka je vlada odobrila popravak dviju cisterni koje se nalaze u tvrđavi.⁶⁰ Šibenski knez i kapetan Nicolò Marcello (1609. – 1611.) izvijestio je 7. siječnja 1611. da je dao obnoviti cisternu u tvrđavi sv. Mihovila. Marcello je među mnogim nedostacima tvrđave kao najvažniji izdvojio nedostatak vode, posebice ljeti, stoga je smatrao krajnje nužnim obnoviti cisternu u tvrđavi koja je bila od velike koristi kaštelanu, vojnicima i posadi. Napomenuo je da je uspio u svojem naumu uz najmanji mogući trošak, ali je i dugoročno uštedio Republici novac koji se inače svake godine trošio za opskrbu tvrđave.⁶¹ Osim navedenoga

57 Josip Čuzela spominje dvije ugaone kule kvadratna tlocrta i navodi da se u unutrašnjosti sjevero-istočne kule nalazi cisterna iznad koje se nalazi nadsvodeni kvadratni prostor s trima prozorima. Čuzela, *Šibenski fortifikacijski sustav*, 40.

58 Dimenzije cisterne u blizini nekadašnje crkve iznose oko 7,3 x 6 metara te se gotovo poklapaju s Kučićevim mjerama. S druge strane, mjere cisterne pored kule iznose 5,5 x 10,8 metara i odstupaju od Kučićevih mjera. Više o crkvama tvrđave sv. Mihovila vidi u: Ivo Glavaš, „O rekonstrukcijskim zahvatima na šibenskom kaštelu sv. Mihovila“, *Peristil* 63 (2020), 39–40; Karla Papeš, „Sakralno u vojnome: kapele i crkve u ranonovovjekovnim tvrđavama Šibenika i Splita“, *Peristil* 66 (2023), 27–38; Karla Papeš, „Where was the Church located in St Michael's Fortress in Šibenik?“, u: *Defensive Architecture of the Mediterranean* 22, ur. Acierno Russo (Rim; Valencia: Sapienza Università di Roma, edUPV), (u objavi).

59 Cijeli izraz označava 'cisternu naše tvrđave'. Riječ je dakle o jednoj cisterni unutar tvrđave sv. Mihovila.

60 Dana 12 svibnja 1454., vidi više u: Mučalo, *Šibenski diplomatarij*, 554: „Ad quintum. Item, che lo rector vostro de Sibenico possi spender in far reparar le due cisterne sono nel castello vostro de Sibenico, perche li soldadi vostri, sono in quella fortezza, non pono star senza aqua. Respondeatur, quod sumus contenti, quod due cisterne arcis Sibenici pro commoditate stipendiariorum aptentur, sed quod in illarum aptatione et reparatione fiat quam minor expensa ieri possit.“ Usporedi: Čuzela, *Šibenski fortifikacijski sustav*, 41.

61 Novak, *Commissiones VI*, 170–171: „Ma fra i molti difetti di detto castello era principalissimo il momento dell'acqua, della quale nel tempo dell'esta particolarmente si vive in estrema penuria nella città istessa, che non può riceverne altro soccorso, che da un villaggio chiamato Vodizze in distanza di sette miglia da detta città. Per questo ho stimato sommamente necessario restaurar' una cisterna che vi era, la qual riesce di grandissima comodità al Clarissimo castellano e soldati di quel presidio nella qual opera, si come ho procurato di riuscir con quella manco spesa che sia stata possibile, così riesce anco maggior sparagno del danaro pubblico, che si conveniva spender ogn'anno per somministrar' acque nel detto castello, essendone cessato in buona parte il bisogno mediante la predetta restauratione.“

Slika 10. Kameni natpis umetnut u sjeveroistočni zid Tvrđave sv. Mihovila iznad cisterne koja se nalazila pored druge kule (fotografirala: Karla Papeš).

izvještaja unutar tvrđave postoji još jedan pisani trag o tome događaju. Na sjeveroistočnome zidu iznad cisterne koja se nalazila pored Kučićeve „druge kule” nalazi se kameni natpis s grbom obitelji Marcello. Iako je natpis nepotpun, razlučuje se grb obitelji Marcello i dio teksta koji se prvi put donosi u ovome radu.⁶² Može se iščitati: [MARC]ELLO PR[AESES]; CISTER; u idućemu redu PLATEA; u redu ispod pretpostavljeno -VNT- ispod čega je vjerojatno zabilježena godina – [MDC] XI, to jest 1611. kada je datiran i Marcellov izvještaj; nakon prekinuta dijela natpisa piše VPERVCIVS (-UPERUCIUS) ispod kojega slijedi [C]ASTRI CAP^{IS}; u zadnjemu redu vjerojatno [P]OSVIT.⁶³ Prema navedenome zaključuje se da je tijekom uprave kapetana i kneza Marcella, odnosno do 1611. godine, obnovljena cisterna te se vjerojatno spominje i tadašnji kaštelan.

Tijekom nedavne se arheološke kampanje na tvrđavi sv. Mihovila u Šibeniku istraživala cisterna u istočnoj kvadratnoj kuli. Unutar cisterne, koja je služila za prikupljanje kišnice i postupno je napunjena otpadom, otkriven je raznovrstan arheološki materijal, poput fragmenata keramičkoga posuđa, numizmatičkih primjeraka i topovskih kugli. Značajan nalaz predstavlja poligonalna kamena ploča promjera oko sto deset centimetara s otvorom u sredini. Sudeći po uklesanim tragovima, pretpostavlja se da je služila u sustavu prikupljanja kišnice. Visina cisterne od 8,55 metara gotovo se poklapa s Kučićevim dimenzijama od 8,69 metara, a vrijeme njezine izgradnje i korištenja potvrđuju dataciju u 15. stoljeće.⁶⁴

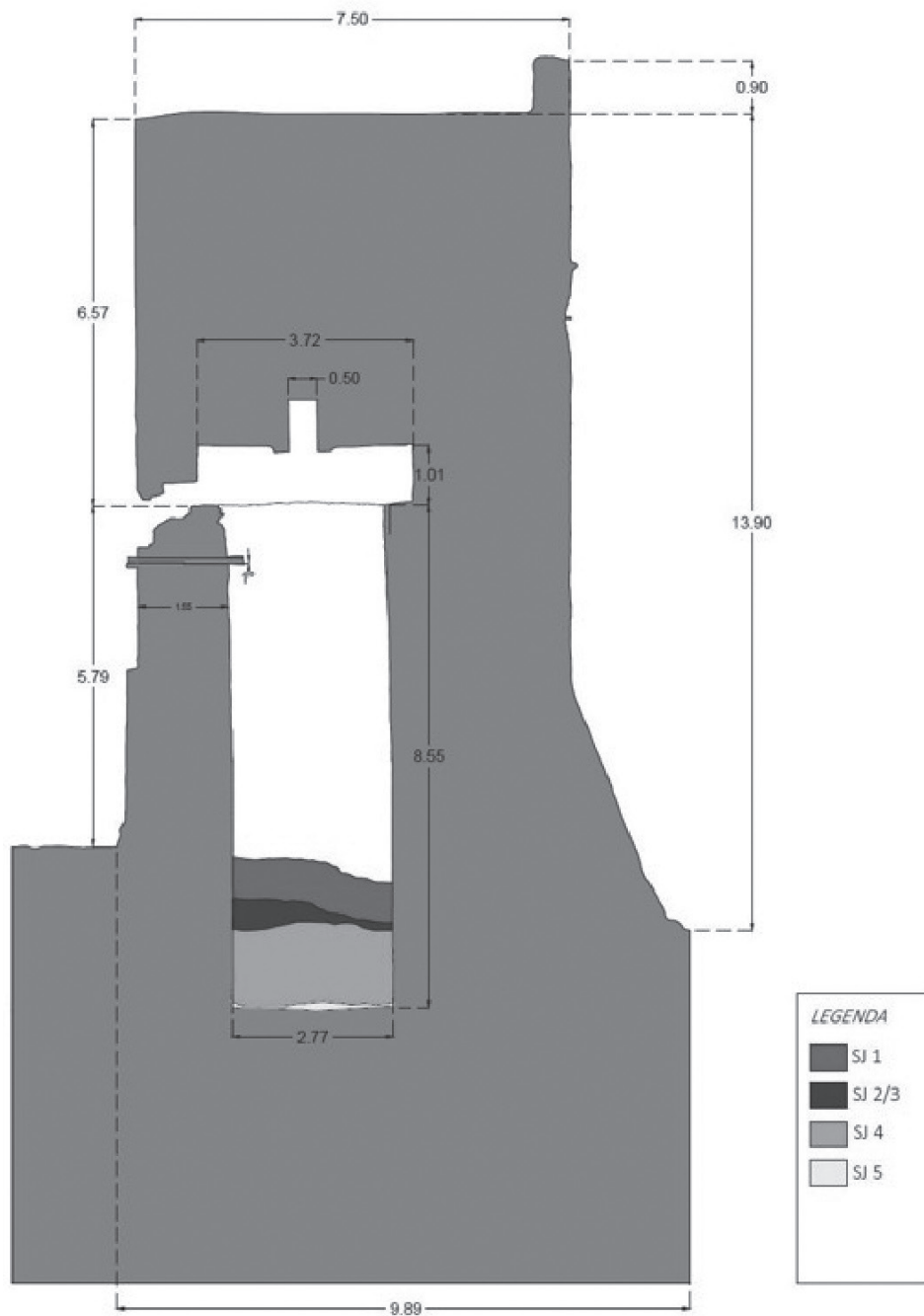
Zaključak

Podaci o cisternama na području grada Šibenika datiraju još iz prve polovine 15. stoljeća kada se, uz ponovno uspostavljanje mletačke vlasti (1412. – 1797.), može pratiti organizacija gradske vodoopskrbe. Kučićev je popis zapravo poslužio kao uvid u dotadašnje stanje javnih gradskih cisterni, stoga se, analizirajući povijesne

62 Obitelj Marcello spominje F. A. Galvani u svojem djelu o šibenskoj heraldici, no ne spominje ni grb ni natpis s tvrđave sv. Mihovila. Vidi više u: Federico Antonio Galvani, *Il Re d'Armi di Sebenico. Vol. II.* (Venecija: Prem. Stabil. Tip. di Pietro Naratovich, 1884.), 65. Josip Čuzela spominje natpis s grbom, no ne iščitava ga i ne donosi prijepis. Grb je atribuirao obitelji Marcello, uz pretpostavku da je mogao pripadati šibenskome knezu i kapetanu Paolu Marcellu (1559. – 1561.) te ga zbog toga i tipa kapitale datira u 16. stoljeće. Više u: Čuzela, *Šibenski fortifikacijski sustav*, 39. Tek 2015. godine Josip Pavić iščitao je natpis i povezao ga s izvješćem Nicolòa Marcella.

63 Spomen naziva *praeses* vidi u: Ivo Glavaš, Ana Karadole, Josip Pavić, „O tvrđavi Barone iznad Šibenika“ *Portal* 9 (2018), 51; Laris Borić, „Fortificiranje grada Cresa u 16. stoljeću“ *Ars Adriatica* 1 (2011), 146, bilješka 113.

64 Rezultati istraživanja na istočnoj kvadratnoj kuli prvi se put objavljuju u ovome radu, a dio su neobjavljenoga izvještaja: Tomislav Zojčeski, Eva Buća, *Stručno izvješće o arheološkim istraživanjima II kule na Tvrđavi Sv. Mihovila u Šibeniku* (Šibenik, 2025.), 1-34.

Slika 11. Presjek slojeva zatrpavanja unutar cisterne istočne kvadratne kule tvrđave sv. Mihovila (izradili: Ruina d. o. o.). U: Zojčeski; Buća, *Stručno izvješće*, str. 15.

izvore, posebno spomenuti dokument iz 1808. godine, istražilo kako se upravljalo vodom u Šibeniku te koja su bila politička, ekonomska i društvena obilježja sustava.

Postavilo se pitanje koliko je vodoopskrba u Šibeniku bila odgovornost države, a koliko je bila u domeni privatnih interesa. Vodoopskrba je svakako bila političko pitanje, no ono nije bilo povezano isključivo s mletačkom upravom, nego i s odnosima unutar lokalne zajednice. U nekoliko su navrata šibenski knezovi u svojim izvještajima ukazali i na važnost dugoročne obnove cisterni umjesto „krpanja“ i skupoga otežanog dovoza vode iz Vodica. Vodom je bila osigurana vojska u tvrđavama, najveći ženski samostani (koji su djelomično davali vodu sugrađankama), najveći dominikanski samostan i politička elita u Kneževoj palači, a za šire su građanstvo postojale dvije cisterne unutar gradskih zidina. Projekt Četiri bunara (*Quattro pozzi*), kao jedan od rijetkih sustavnih projekata kojima se planirao riješiti problem vodoopskrbe, omogućio je prikupljanje za šire građanstvo. Ipak, Mletačka Republika nije pokazivala osobitu inicijativu u izgradnji javnih cisterni unutar gradskih zidina. Njezini su primarni interesi bili usmjereni na jačanje vojnih i obrambenih kapaciteta grada, a vodeće su se investicije odnosile na vodoopskrbu vojnih posada u tvrđavama poput Sv. Mihovila i Sv. Ivana ili Sv. Nikole na ulazu u Kanal sv. Ante, dok su civili većinom ovisili o privatnim inicijativama.

Zaključno, odgovore na pitanja o kontroli pristupa vodi u Šibeniku i političku dimenziju ovoga problema treba tražiti u odnosu gradske vlasti i imućnijih građana koji su imali mogućnost financiranja privatnih sustava vodoopskrbe, čime su političke i društvene dinamike bile usko povezane s pristupom ovoj osnovnoj životnoj potrepi.

26

Redi, Maggio 1803 Sebenico

M. fr. trasferito D. Alberto Guazio Cucchi, Muraro coll. luoghi cui si
 allouano di Pozzi e Cisterne in questa Città e forche come da nota sud-
 ra e conisione. ed il P. Rodosta per rilevare la profondità, quanta
 acqua contengono delle qui descritti quanto segue e cioè

Quattro Pozzi profondità piedi 24 lunghezza piedi 5 1/2 larghezza piedi 4 1/2 si
 considero p. ogni piede di profondità la Mente di Barilla 200 ^{circa} comprese
 la lunghezza e larghezza tanto

Cisterna in piazza profondità piedi 34 lunghezza piedi 60 larghezza piedi 26 si considero p. ogni piede di profondità
 la Mente di Barilla 806 circa ^{circa} p. Barilla 2.7200

Cisterna in Kalaga profondità piedi 11 lunghezza piedi 17 1/2
 larghezza piedi 12 1/2 si considero p. ogni pie di profondità
 compreso la lunghezza e larghezza Barilla 80 fa. " 880

Cisterna in Saluatoro profondità piedi 13 1/2 lunghezza piedi 28
 larghezza piedi 11 1/2 si considero per ogni pie di profon-
 dita compreso la lunghezza e larghezza Barilla 260 circa " 3510

Cisterna in S. Caterina profondità piedi 11 lunghezza piedi 16 1/2
 larghezza piedi 10 si considero p. ogni pie di profondità
 compreso la lunghezza e larghezza Barilla 95 circa fa. " 1045

Cisterna in S. Domenico profondità piedi 8 lunghezza piedi 30
 larghezza piedi 14 si considero per ogni pie di profondi-
 ta compreso la lunghezza e larghezza Barilla 150 circa " 1200

Cisterna in Castel S. Anna in un Tuvion profondità piedi 2 1/2
 larghezza piedi 11 lunghezza piedi 10 si considero per ogni
 pie di profondità compreso la lunghezza e larghezza Barilla 80 " 2000

Altra Cisterna in detto Castel vicino la Chiesa profondità piedi
 di 14 lunghezza piedi 22 1/2 larghezza piedi 17 si considero per
 ogni piede di profondità compreso la lunghezza e larghezza
 Barilla 250 circa fa. " 3500

Segue un'altra Cisterna appresso un secondo Tuvion in d. Castel
 profondità piedi 14 lunghezza piedi 20 larghezza piedi 18 si con-
 sidero per ogni pie di profondità compreso la lunghezza e larghe-
 zza Barilla 255 circa " 3550

Cisterna in forche S. Giovanni profondità piedi 12 1/2 lunghezza
 piedi 36 larghezza piedi 13 si considero per ogni piede di
 profondità Barilla 600 circa compreso la lunghezza e larghezza " 7500

Circa tutto Barilla 79185

Alitoo e Muraro Guazio Cucchi

Slika 12. Preslika dokumenta. Državni arhiv u Šibeniku (Hrvatska), HR-DAŠI-197 Misc. 1400-1900, Kutija III, 27 Popis bunara i gustirni u Šibeniku 1808., l. 2, tal, 26-III.

Prijepis

Addi, 9 Maggio 1808 Sebenico

Mi son trasferitto io Mistro Ignazio Cucich, Muraro nelli luoghi ove si attrovano li Pozzi e cisterne in questa Città, e forte, come da nota ordine e comisione del Sig[no]r Podestà per rilevare la profondità, e quanta aqua contengono delli qui descritti quanto segue...

Quattro Pozzi profondità piedi 24 lungezza piedi 52 largeza piedi 46 si considera per ogni piede di profondità la tenuta di Barille 1200 circa, compreso la lungezza e largeza fanno Barille 28800.

Cisterna in Piazza profondità piedi 34 lungezza piedi 60 largeza piedi 40 si considera per ogni piede di profondità fra la longeza e largeza Barille 800 circa fa Barile 27200.

Cisterna in Palazo profondità piedi 11 lungezza piedi 17 ½ largeza piedi 12 ½ si considera per ogni pie di profondità compreso la largeza e longeza circa Barille 80 fa (Barille) 880.

Cisterna in S. Salvador profondità piedi 13 ½ lungezza piedi 28 largeza piedi 14 ½ si considera per ogni pie di profondità compreso la lungezza e largeza Barile 200 circa (fa Barille) 3510.

Cisterna in S. Catterina profondità piedi 11 lunga piedi 16 ½ largeza piedi 16 si considera per oggni pie di profondità compreso la lungezza e largeza Barile 95 circa fa (Barille) 1045.

Cisterna in S. Domenico profundita piedi 8 lungezza piedi 30 largeza piedi 14 si considera per ogni pie di profondi tà compreso la largeza, e lungezza Barille 150 circa (fa Barille) 1200.

Cisterna in Castel S. Anna in un Turion profondità piedi 25 largeza piedi 12 lungezza piedi 10 si considera per ogni pie di profondità compreso la lungezza e largeza Barille 80 (fa Barille) 2000.

Altra Cisterna in detto Castel vicino la Chiesa profondità piedi N[umer]o 14 lungezza piedi 22 ½ largeza piedi 17 si considera per ogni piede di profondità compreso la lungezza e largeza Barile 240 circa fa (Barille) 3500.

Segue un'altra Cisterna appresso un secondo Turion in d[et]to Castel profondità piedi 14 lungezza piedi 20 largeza piedi 18 si considera per ogni pie di profondità compreso la lungezza e large za B[aril]le 255 circa (fa Barille) 3550.

Cisterna in Forte S. Giovanni profondità piedi 12 ½, lungezza piedi 36 largeza piedi 48 si considera per ogni piede di profondità B[aril]le 600 circa compreso la lungezza e largeza (fa Barille) 7500.

Circa Sututto Barille N[umer]o 79185

Mistro Muraro Ignazio Cucich

Prijevod

Dana 9. svibnja 1808. u Šibeniku

Ja, majstor Ignacije Kučić, zidar, premjestio sam se na mjesta gdje se nalaze zdenci i cisterne u ovome gradu i tvrđavi, prema bilješci i nalogu gospodina načelnika, kako bih izmjerio dubinu i količinu vode koju sadrže, kako je ovdje opisano u nastavku...

Četiri bunara dubine 24 stope, duljine 52 stope, širine 46 stopa. Procjenjuje se da za svaku stopu dubine drže otprilike 1200 barila, uključujući duljinu i širinu. Ukupno 28800 barila.

Cisterna na Trgu, dubina 34 stope, duljina 60 stopa, širina 40 stopa. Procjenjuje se za svaku stopu dubine, uzimajući u obzir duljinu i širinu, oko 800 barila. Ukupno 27200 barila.

Cisterna u Palači, dubina 11 stopa, duljina 17 ½ stopa, širina 12 ½ stopa. Procjena za svaku stopu dubine, uključujući duljinu i širinu, jest oko 80 barila. Ukupno 880 barila.

Cisterna kod Sv. Spasa, dubina 13 ½ stopa, duljina 28 stopa, širina 14 ½ stopa. Procjena za svaku stopu dubine, uključujući duljinu i širinu, jest oko 200 barila. Ukupno 3510 barila.

Cisterna kod Sv. Katarine, dubina 11 stopa, duljina 16 ½ stopa, širina 16 stopa. Procjena za svaku stopu dubine, uključujući duljinu i širinu, jest oko 95 barila. Ukupno 1045 barila.

Cisterna kod Sv. Dominika, dubina 8 stopa, duljina 30 stopa, širina 14 stopa. Procjena za svaku stopu dubine, uključujući duljinu i širinu, jest oko 150 barila. Ukupno 1200 barila.

Cisterna u kaštelu sv. Ane, u jednoj kuli, dubina 25 stopa, duljina 10 stopa, širina 12 stopa. Procjena za svaku stopu dubine, uključujući duljinu i širinu, jest oko 80 barila. Ukupno 2000 barila.

Druga cisterna u istome kaštelu, blizu crkve, dubina 14 stopa, duljina 22 ½ stopa, širina 17 stopa. Procjena za svaku stopu dubine, uključujući duljinu i širinu, oko 240 barila. Ukupno 3500 barila.

Slijedi još jedna cisterna uz drugu kulu u istome kaštelu, dubina 14 stopa, duljina 20 stopa, širina 18 stopa. Procjena za svaku stopu dubine, uključujući duljinu i širinu, oko 255 barila. Ukupno 3550 barila.

Cisterna u tvrđavi sv. Ivana, dubina 12 ½ stopa, duljina 36 stopa, širina 48 stopa. Procjena za svaku stopu dubine, uključujući duljinu i širinu, oko 600 barila. Ukupno 7500 barila.

Ukupno: približno 79185 barila.

Majstor zidar Ignacije Kučić

IZVORI I LITERATURA

Arhivski i drugi izvori:

Državni arhiv u Šibeniku (Hrvatska)

HR-DAŠI-197 Misc. 1400–1900

Muzej grada Šibenika (Hrvatska).

Nakić, Andrija. Arheološki nadzor radova na Tvrđavi Sv. Ivana u Šibeniku 2020. i 2021. godine. Arheološki izvještaji.

Stošić, Krsto. *Povijest Šibenika. Autograf I/7*. 344-620/2-4-2069. 1-6.

Stošić, Krsto. *Šibenske crkve. VI. Samostan i crkva sv. Dominika*. Autograf 78/3, 6-9.

Drugi stručni izvještaji:

Zojčeski, Tomislav; Buća, Eva. Preliminarno stručno izvješće o zaštitnim arheološkim istraživanjima samostana i groblja sv. Dominika u Šibeniku 2017. godine. Šibenik, 2018.

Zojčeski, Tomislav; Buća, Eva. Stručno izvješće o arheološkim istraživanjima JI kule na Tvrđavi Sv. Mihovila u Šibeniku. Šibenik, 2025.

Literatura:

Babić, Dunja; Marasović, Katja. „Novovjekovni stambeni sklopovi i njihova uloga u urbanizaciji trogirskog predgrađa na Čiovu“. *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 44 (2020), 109-130.

Baras, Frano. *Les Français en Dalmatie (1806 – 1814). Francuzi u Dalmaciji*. Split: Alliance française de Split, 2002.

Baras, Frano, ur. *Maršal Marmont memoari*. Split: Logos, 1984.

Benyovsky Latin, Irena. „Governmental Palaces in Eastern Adriatic Cities (13th-15th Centuries)“. U: *Political Functions of Urban Spaces and Town Types through the Ages*, ur. Roman Czaja, Zdzisław Noga, Ferdinand Opll, Martin Scheutz, 111-161. Krakov; Toruń; Beč: TNT; Bohlau Verlag, 2019.

Bilić, Darka. „Sudbina kneževе palače u Šibeniku u pozno doba Mletačke Republike“. *Peristil* 56 (2013), 177-188.

Bilić, Darka; Majer Jurišić, Krasanka; Pavić, Josip. „Dvostruki bedem u Šibeniku – funkcija, valorizacija i prezentacija“. *Portal* 10 (2019), 27-45.

Birin, Ante. „Crkva i Samostan Sv. Spasa u Šibeniku: Crtice iz povijesti samostana u 15. stoljeću“. *Šibenik od prvog spomena. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa 950 godina od prvog spomena Šibenika*, ur. Iva Kurelac, 121-139. Šibenik; Zagreb: Muzej Grada Šibenika, 2018.

Bonan, Giacomo. „Hydraulic Engineers and Antiquarians: Political Use of the Past in Nineteenth-Century Venice“. *Technology and Culture* 64/3 (2023), 845-874.

Borić, Laris. „Fortificiranje grada Cresa u 16. stoljeću“. *Ars Adriatica* 1 (2011), 133-148.

Brajković, Toni. „Lokalitet: Šibenik – Poljana“. *Hrvatski arheološki godišnjak* 15 (2018), 750-752.

Cukrov, Tončika. „Vodice – nastanak naselja, kaštel, početak modernizacije“. U: *Vodice kroz povijest: zbornik radova sa Znanstvenog skupa Vodice kroz povijest održan 4. i 5. svibnja 2019. u Vodicama*, ur. Mario Jareb, 209-250. Vodice: Pučko otvoreno učilište Vodice; Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2022.

Cukrov, Tončika. „Vodice – od kaštela do modernoga primorskog naselja“. U: *Zbornik III. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti*, ur. Andrej Žmegač, 45-51. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2013.

Ćuzela, Josip. 2005. *Šibenski fortifikacijski sustav*. Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, 2005.

Ćuzela, Joško; Šprljan, Ivo. „Četiri bunara u renesansnom Šibeniku“. *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 41 (2008), 109-129.

Divnić, Frane. *Povijest Kandijskog rata u Dalmaciji*, ur. Duško Kečkemet. Split: Književni krug, 1986.

Faričić, Josip. „Kartografske aktivnosti u Dalmaciji tijekom francuske uprave, 1809.-1813.“. U: *Hrvati i Ilirske pokrajine (1809. – 1813.)*, ur. Franjo Šanjek i Clauđe Grbeša. Zagreb: HAZU, 2010., 353-377.

Fusko, Paladije. *Opis obale Ilirika*. priredila, prevela i komentirala Bruna Kuntić-Markvić, uvodnu studiju napisao Miroslav Kurelac. Zagreb: Latina et Graeca, 1990.

Galvani, Federico Antonio. *Il Re d'Armi di Sebenico. Vol. II*. Venecija: Prem. Stabil. Tip. di Pietro Naratovich, 1884.

Gentilcore, David. „The cistern-system of early modern Venice: technology, politics and culture in a hydraulic society“. *Water Hist* 13 (2021), 375-406.

Glavaš, Ivo; Karadžole, Ana; Pavić, Josip. „O tvrđavi Barone iznad Šibenika“. *Portal* 9 (2018), 49-59.

Glavaš, Ivo; Pavić, Josip. „Tvrđava sv. Ivana u Šibeniku – nove spoznaje i istraživanja“. *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 40 (2016), 91-104.

Glavaš, Ivo. „Barutane (polveriere) na tvrđavama sv. Nikole i sv. Ivana u Šibeniku“. *Ars Adriatica* 7 (2017), 213-226.

Glavaš, Ivo. „Čorićev toranj u Vodicama – šibenska komunalna utvrda“. *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 40 (2016), 81-90.

Glavaš, Ivo. „Magister a cisternis Jacobus Correr de Trano i Četiri bunara u Šibeniku“. *Ars Adriatica* 13 (2023), 63-74.

Glavaš, Ivo. „O rekonstrukcijskim zahvatima na šibenskom kaštelu sv. Mihovila“. *Peristil* 63 (2020), 29-43.

Guarneri, Cristiano; Papeš, Karla. „Military And Civic Architecture in the Public Urban Space“. U: *Public Architecture of the Early Modern Eastern Adriatic*, ur. Petar Strunje i Jasenka Gudelj. Venecija, Brepols. [u postupku objave].

Herkov, Zlatko, prev.; Krnčević, Željko; Lambaša, Gojko; Grubišić, Slavo, ur. *Knjiga statuta, zakona i reformacija grada Šibenika*. Šibenik : Muzej grada Šibenika, 2019.

Juran, Kristijan, ur. *Apostolska vizitacija Šibenske biskupije Augustina Valiera 1579. godine*. Šibenik: Državni arhiv u Šibeniku; Šibenska biskupija; Rim: Hrvatski povijesni institut u Rimu, 2024.

Kolanović, Josip. *Spisi kancelarije šibenskog kneza Fantina de cha de Pesaro (1441-1443)*. Šibenik: Muzej grada Šibenika, 1989.

Kovačić, Vanja. „Kasnoantička cisterna u Bolu na Braču“. *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 26 (1986), 23-32.

Kozličić, Mithad. „Francuski doprinos novom vojnostrateškom vrednovanju jadranskog prostora“. U: *Hrvati i Ilirske pokrajine (1809. – 1813.)*, ur. Franjo Šanjek i Claude Grbeša, 99-138. Zagreb: HAZU, 2010.

Ljubić, Šime, ur. *Commissiones et relationes Venetae II (1525–1553)*. Zagreb: Sumptibus Academiae scientiarum et atrium Slavorum meridionalium, 1877.

Ljubić, Šime. *Listine o odnošajih između južnog Slavenstva i Mletačke Republike, Knjiga IX. Od godine 1423 do 1452*. Zagreb: JAZU, 1890.

Marinović, Ivana. „Bunari i cisterne na srednjovjekovnim arheološkim nalazištima u sjevernoj Hrvatskoj“. Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, 2019.

Marinović, Ivana. „Cisterna na Starom gradu Novigradu na Dobri“. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 54 (2021), 529-548.

Mays, Larry; Antoniou, Georgios; Angelakis, Andreas N. „History of Water Cisterns: Legacies and Lessons“. *Water* 5 (2013), 1916-1940.

Mučalo, Nataša, ur. *Šibenski diplomatarij: zbornik šibenskih isprava*. Šibenik: Državni arhiv u Šibeniku: Muzej grada Šibenika; Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2015.

Neralić, Jadranka. „Povijesni izvori za antičku epigrafiju u Dalmaciji“. *Grada i prilozima za povijest Dalmacije* 24 (2012), 295-332.

Neralić, Jadranka. „Povijesni izvori za antičku epigrafiju u Dalmaciji“. *Grada i prilozima za povijest Dalmacije* 24 (2012), 295-332.

Novak, Grga. *Commissiones et relationes Venetae IV (1572–1590)*. Zagreb: Sumptibus Academiae scientiarum et atrium Slavorum meridionalium, 1964.

Novak, Grga. *Commissiones et relationes Venetae VI (1588–1620)*. Zagreb: Sumptibus Academiae scientiarum et atrium Slavorum meridionalium, 1970.

Novak, Grga. *Commissiones et relationes Venetae VIII (1620–1680)*. Zagreb: Sumptibus Academiae scientiarum et atrium Slavorum meridionalium, 1977.

Novak, Grga. „Šibenik u razdoblju mletačke vladavine (1412-1797)“. U: *Šibenik spomen zbornik o 900. obljetnici*, ur. Slavo Grubišić, 133-288. Šibenik: Muzej grada Šibenika, 1976.

Papeš, Karla. „Military Architecture between Theory and Practice in the Early Modern Eastern Adriatic“. Doktorska disertacija, Sveučilište Ca' Foscari u Veneciji; Sveučilište u Zagrebu, 2024.

Papeš, Karla. „Sakralno u vojnome: kapele i crkve u ranonovovjekovnim tvrđavama Šibenika i Splita“. *Peristil: zbornik radova za povijest umjetnosti* 66 (2023), 29-40.

Papeš, Karla. „Where was the Church located in St Michael's Fortress in Šibenik?“. U: *Defensive Architecture of the Mediterranean* 22, ur. Acierno Russo. Rim; Valencia: Sapienza Università di Roma, edUPV, (u postupku objave).

Pavić, Josip. „Early development of the St. John's Fortress in Šibenik“. U: *Defensive Architecture of the Mediterranean* 5. *Conference Proceedings*, ur. Víctor Echarri Iribarren, 305-310. Alicante: Publicacions Universitat d'Alacant, 2017.

Pederin, Ivan. „Car Franjo I. o Šibeniku u svom putnom dnevniku iz 1818. godine“. *Radovi Zavoda Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru* 29-30 (1983), 179-206.

Perović, Šime. „Antička cisterna u Aseriji“, *Asseria* 7 (2009), 149-159.

Piplović, Stanko. „Graditeljstvo u Dalmaciji za francuske uprave“. *Adrias* 18 (2012), 75-102.

Prekić, Adnan. „Politics of the French Empire in the east Adriatic coast (1809-1814)“. *Balkanica Posnaniensia* 21 (2024), 105-117.

Rhomberg, Harald. „Die Wasserversorgung auf Burgen“. *Tätigkeitsbericht des Burgen Ausschusses des Vorarlberger Landesmuseumsvereins*, 42-49. 2001.

Šprljan, Ivo. „Industrijski objekti u Šibeniku“, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 37/38 (2013/2014), 101-118.

Tkalčec, Tatjana. „Nastavak arheoloških istraživanja cisterne i konzervatorskih radova unutrašnjosti kule burga Vrbovca u Klenovcu Humskom 2018. godine“. *Annales Instituti Archaeologici* 15 (2019), 145-152.

Trogrić, Marko; Vrandečić, Josip. „Dalmacija za francuske uprave (1806.-1813.) Problemi i interpretacije“. U: *Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa Dalmacija za francuske uprave (1806.-1813.)*, ur. Marko Trogrić i Josip Vrandečić, 5-17. Split: Književni krug Split – Odsjek za povijest Filozofskoga fakulteta u Splitu, 2011.

Ungarov, Bruno. „Stare mjere u Dalmaciji“. *Geodetski list* 28/10-12 (1951), 226-232.

Zaninović-Rumora, Marija. „Hvarske komunalne mjere za dužinu i površinu kroz stoljeća“. *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 50 (2008), 105-118.

Zaninović-Rumora, Marija. „Mjere u Dalmaciji u vrijeme francuske uprave“. U: *Hrvati i Ilirske pokrajine (1809. – 1813.)*, ur. Franjo Šanjek i Claude Grbeša, 499-508. Zagreb: HAZU, 2010.

Zaninović-Rumora, Marija. „Stare mjere za tekućine“. *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 39 (1997), 183-192.

Zelić, Danko. „Postanak i urbani razvoj Šibenika u srednjem vijeku“. Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 1999.

Zelić, Danko. „Šibenske crkve, postanak grada i utemeljenje Šibenske biskupije“. U: *Sedam stoljeća Šibenske biskupije*, ur. Josip Ćuzela, 791-803. Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“ Šibenik, 2001.

Zelić, Danko. „Templarski castrum u Šibeniku“. *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 23 (1999), 33-42.

Water Supply in Šibenik in the Early Modern Period and the Inventory of Šibenik's Cisterns from 1808

Summary

Data on cisterns in the area of the city of Šibenik date back to the first half of the 15th century, a period which, with the re-establishment of Venetian rule (1412–1797), allows us to trace the organisation of the city's water supply. The list compiled by Ignacije Kučić provided an 'insight' into the condition of the city's public cisterns. By analysing historical sources, and in particular the aforementioned 1808 document, this study examines how water was managed in Šibenik, as well as the political, economic, and social characteristics of these systems.

The question arises as to how much of Šibenik's water supply was the responsibility of the state, and how much fell within the domain of private interests. Water supply was undoubtedly a political issue, but it was not solely linked to Venetian administration; it also related to the dynamics within the local community. On several occasions, the town magistrates highlighted in their reports the importance of the long-term restoration of cisterns, rather than resorting to temporary repairs and the costly, difficult transportation of water from Vodice. Water was supplied to the garrison in the fortresses, the largest female monasteries (which partially provided water to local women), the largest Dominican monastery, and the political elite in the Duke's Palace, while for the wider citizenry there were two cisterns within the city walls. The Four Wells / Quattro Pozzi project, as one of the few systematic schemes aimed at addressing the water supply problem, enabled the collection of water for the broader population. Nevertheless, the Venetian Republic showed little initiative in constructing public cisterns within the city walls. Its primary interests were focused on strengthening the city's military and defensive capacities, with major investments directed towards the water supply for the garrisons in fortresses such as St Michael and St John, or St Nicholas at the entrance to St Anthony Channel, while civilians in most cases relied on private initiatives. In conclusion, answers to questions concerning the control of access to water in Šibenik and the political dimension of this issue must be sought in the relationship between the city authorities and wealthier citizens, who had the means to finance private water supply systems, thereby closely linking political and social dynamics to access to this essential resource.

Keywords: Šibenik, cisterns, Ignacije Kučić, French rule in Dalmatia, Illyrian Provinces, Benedictines, St Michael Fortress, St John Fortress